

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ[®] КАПІТАЛ

Науково-практичний журнал

1 ' 2004

Журнал засновано у лютому 2002 року

Зміст

Сучасність і перспективи

- В. Сіренко, П. Трушко** Один аспект щодо Мадридської угоди3
- О. Пічкур** Освіта з питань інтелектуальної власності — необхідність для ділових людей6
- О. Буров** Організаційне проектування та управління як шлях зростання інтелектуального капіталу17

Захист прав

- М. Мельников** Виконання формальностей в авторському праві22

Інтелектуальна економіка

- Б. Жизнев** Інтелектуальна власність у роботі підприємства26
- С. Ревуцький** Формування правових засад при переході економіки на інноваційну модель розвитку30
- В. Нежиборець** Правові аспекти комерціалізації інтелектуальної власності; венчурна діяльність35

О. Яновський	Нематеріальні активи у бізнесовій діяльності підприємства	42
	До відома	
	Інтелектуальна власність — ключ до економічного успіху в бізнесі	46
	Цікаво знати	
	Штучний інтелект — міф чи реальність?	47
	Управління силою думки	47

Ш А Н О В Н І Ч И Т А Ч І !

*У 2004 році науково-практичний журнал **Інтелектуальний капітал** виходитиме один раз на два місяці. Для зручності читачів нашого видання журнал має єдиний індекс передплати як для фізичних, так і для юридичних осіб. Передплату нашого журналу ви зможете здійснити у будь-якому поштовому відділенні України.*

Сподіваємося, що наш журнал стане корисним помічником у вашій справі!

Вартість передплати на 2004 рік					
	Індекс	2 міс/грн	4 міс/грн	6 міс/грн	12 міс/грн
Фізичні та юридичні особи	23594	6	12,10	17,95	35,40

**З глибокою повагою
редакційна колегія**

ОДИН АСПЕКТ ЩОДО МАДРИДСЬКОЇ УГОДИ

Василь Сіренко,
народний депутат України

З 2 листопада 2003 року США стали офіційним учасником Протоколу до Мадридської угоди (Мадридського протоколу). На думку керівництва Міжнародної асоціації товарних знаків, це "великий" день для американських власників торговельних марок. Відтепер і вони мають змогу використати Міжнародну реєстраційну систему для захисту своїх торговельних марок в усіх 59-ох країнах-учасницях Мадридського протоколу за спрощеною процедурою.

Чому ж резиденти США, країни, яка має одну з найдавніших систем захисту прав інтелектуальної власності, так довго очікували цього "зоряного" часу, і чому вони дістали змогу скористатися міжнародною реєстрацією знаків лише за умовами Мадридського протоколу, а не усієї укладеної значно раніше Мадридської угоди? І в якому становищі перебуває Україна у цьому аспекті?

Українським власникам товарних знаків можливість здійснення міжнародної реєстрації знаків за умовами Мадридської угоди надано Заявою "Про дію в Україні міжнародних угод з питань охорони промислової

власності" від 26.08.1992, підписаною Прем'єр-міністром В. Фокіним. Те, що Мадридська угода стала чинною в Україні до введення в дію національного законодавства про правову охорону об'єктів промислової власності, сприяє радше інтересам іноземних власників товарних знаків в Україні, ніж інтересам українських виробників за кордоном.

Мадридський протокол прийнято у червні 1989 р., Україна до нього приєдналась у червні 2000 р., ставши водночас учасницею і Мадридського протоколу, і Мадридської угоди. Різниця між процедурами міжнародної реєстрації товарних знаків за цими угодами (серед іншого) полягає в тому, що за подання заявок на реєстрацію знака з країн-учасниць лише Мадридського протоколу до патентного відомства України

Петро Трушко,
патентний повірений України

СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

надходить відповідний збір у розмірі близько \$ 500 США. За подання ж заявки з країн-учасниць Мадридської угоди до України має надходити частина річного прибутку Міжнародного бюро ВОІВ, яке здійснює міжнародну реєстрацію знаків, у розмірі 22-ох швейцарських франків.

Правову охорону на знаки для товарів і послуг в Україні нерезидентам можна отримати і за національною процедурою у разі подання заявки безпосередньо до Держдепартаменту інтелектуальної власності. Термін дії свідоцтва на знак становить 10 років, його може бути продовжено необмежено щоразу на 10 років. Правові наслідки усіх зазначених процедур реєстрації знаків для заявників — тотожні. Однак, тільки при реєстрації знаків за національною процедурою усі встановлені збори і мита сплачуються в Україні. На тепер нерезиденти України серед зборів за дії, пов'язані з охороною прав на знаки за національною процедурою, обов'язково сплачують:

- \$ 450 — мінімальний збір за подання заявки;
- \$ 150 — додатково за кожний клас більше трьох;
- \$ 200 — за видачу свідоцтва;
- \$ 750 — за продовження терміну чинності свідоцтва на наступні 10 років.

Передбачено також низку платежів патентному відомству за вчинення дій, пов'язаних з веденням діловодства за заявкою, у розмірі від \$ 30 до \$ 300 за кожну дію.

Починаючи з 1993 року, щорічно за умовами Мадридської угоди до патентного відомства України надходило від 4,0 до 6,5 тис. заявок на реєстрацію знаків, а за останні п'ять років ця кількість утримується на рівні, не меншому 5,5 тис.

Збори, пов'язані з поданням однієї заявки іноземного заявника і реєстрацією знака за національною процедурою, становлять щонайменше \$ 650, до того ж щорічно продовжується дія реєстрацій, кількість яких приблизно дорівнює кількості поданих у цьому самому році заявок. Щорічний обсяг зборів за подання 5,5 тис. заявок за національною процедурою від іноземних заявників і продовження дії такої самої кількості реєстрацій мав би становити принаймні \$ 7,5 млн. Якщо ж ці заявки подаватимуться через Міжнародне бюро ВОІВ (м. Женева), Україна отримає коштів у десятки разів менше.

Здійснення реєстрації товарного знака в Україні — це не лише визначення патентним відомством відповідності заявленого позначення умовам його реєстрації і видача охоронного документа встановленої форми, це ще й обмеження прав інших суб'єктів господарювання на ринку України, а також зобов'язання держави щодо захисту прав іноземних власників товарних знаків на її території протягом цілого терміну дії знака. У цьому захисті задіяно систему судів, Антимонопольний комітет України, органи прокуратури, митні служби, інші правоохоронні органи, функціонування яких передбачає бюджетні витрати.

Реалізація в Україні міжнародної процедури реєстрації товарних знаків замість національної процедури може сприйматись як добровільна відмова України від належних їй принаймні \$ 7 млн. США щорічно на користь іноземних відомств, установ і окремих осіб. У разі міжнародної реєстрації в Україні товарних знаків за умовами Мадридського протоколу ця різниця стане дещо меншою. Ма-

буть, це і є однією з причин того, що лише з 02.11.2003 р. США надали своїм заявникам можливість скористатися пільгами міжнародної реєстрації товарних знаків і не за умовами Мадридської угоди, а лише — Мадридського протоколу. Водночас таку саму можливість дістали іноземні власники товарних знаків для міжнародної реєстрації знаків на території США за умовами тільки Мадридського протоколу.

Аналогічним чином розв'язали проблему міжнародної реєстрації товарних знаків на своїх територіях Великобританія, Японія, Швеція, Данія та країни ближнього зарубіжжя: Грузія, Литва, Естонія.

Мадридською угодою передбачено можливість її денонсації у встановленому порядку будь-якою країною-учасницею на своїй території. Чи не доцільно було б розглянути таку саму можливість зацікавленими інституціями України? І, зваживши всі за і проти, внести необхідні зміни в законодавство України? Настав час навчитися захищати інтереси України у сфері інтелектуальної власності, а не розбазарювати її за безцінь. ♦

ЦІКАВО ЗНАТИ

115-та річниця бренду Kodak

У вересні 2003-го року компанія Eastman Kodak відзначила 115-річчя з дня реєстрації торгової марки Kodak. 1880-го року 26-річний американець Джордж Істман одержав патент на свій винахід — машину для виробництва сухих фотографічних пластин — і розпочав їх виробляти в Рочестері (США). 1888-го року завершилася робота зі створення першого компактного плівкового фотоапарата, якому Дж. Істман придумав назву, що надовго стала синонімом фотографії. Це було слово Кодак. Перший фотоапарат Kodak заряджався плівкою на 100 кадрів і коштував \$25. Потому як плівку було відзнято, фотоапарат повертали до Рочестера, де плівку проявляли, печатали фотографії і встановлювали нову плівку всього-на-всього за \$10. Популярність цієї камери була такою великою, що 1892-го року компанію було перейменовано на Eastman Kodak Company. Такою її назва залишається й дотепер. Уперше російське відділення (Акціонерна Компанія Кодак) відкрилося 1900-го року в Санкт-Петербурзі.

За матеріалами <http://www.cnews.ru/newsline/index.shtml>

ОСВІТА З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ — НЕОБХІДНІСТЬ ДЛЯ ДІЛОВИХ ЛЮДЕЙ

Олександр Пічкур,

науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності, голова Комісії з питань інтелектуальної власності та трансферу технологій Українського Національного Комітету Міжнародної Торгової Палати

Нагальна необхідність інтенсифікації інноваційних процесів у нашій державі, становлення довірливих відносин щодо використання прав на об'єкти інтелектуальної власності та результати науково-технологічної діяльності, відокремлення патентно-ліцензійної роботи в самостійну частину суспільного розподілу праці потребують негайного формування на наукових принципах нової наукової дисципліни "Інтелектуальна власність". Науковий підхід до цієї дисципліни не може обмежуватись лише функціями методологічної проробки правових аспектів, пошуку оптимального розвитку патентно-ліцензійної справи, а потребує, передусім, становлення ефективної освітянської роботи у цій сфері, підготовки фахівців не тільки для владних структур, але й педагогічних працівників для загальноосвітніх, середніх спеціальних та вищих навчальних закладів, які в подальшому навчатимуть основним принципам роботи з питань інтелектуальної власності. Загальна освіта із зазначених питань надасть можливість створити в Україні кваліфікований загін фахівців з питань захисту, передачі у користування, вартісної та експертної оцінки об'єктів права інтелектуальної власності (да-

лі — ОПВ), патентно-інформаційних досліджень, спонукання до творчості, стимулюватиме розвиток і прогрес цієї наукової дисципліни, а головне, — створить засади для виходу з кризи економіки нашої держави за рахунок розвитку цивілізованих соціально-економічних і правових відносин між творцями новацій, а також юридичними і фізичними особами, що використовують ці новації та сприяють їх створенню, забезпечують виконання експортно-імпортних ліцензійних операцій у сфері інтелектуальної власності та трансферу технологій.

Нехтування державними організаціями, господарськими та комерційними структурами цивілізованим розвитком довірливих відносин щодо передачі майнових прав на новації, своєчасним визначенням реальної вартості нематеріальних активів (зокрема, об'єктів промислової власності, авторського права, селекційних досягнень, ноу-хау та конфіденційної наукової інформації) і патентно-кон'юнктурної ситуації стосовно адекватних об'єктів на ринку інтелектуальної власності, оптимізацією розміру ліцензійних платежів, як правило, призводить до втрати прав на вітчизняні результати творчої діяльності, спричиняє ненадходження

коштів до державного бюджету за використання вітчизняних новацій, створює перепони для їх ефективного застосування у практичній роботі. Це відбувається, насамперед, через відсутність кваліфікованих патентно-ліцензійних підрозділів у складі зазначених структур.

Законодавство України з питань інтелектуальної власності лише продекларувало перетворення ОПІВ на товар, що має споживчу вартість і суспільну потребу, деклараційно визначило порядок передачі майнових прав на ці об'єкти за ліцензійними договорами, але не запропонувало дієвого механізму реалізації прав на інтелектуальну власність на відповідній основі, чітких правил договірних відносин у цій сфері, що робить встановлені цим законодавством норми фактично непрацездатними. Приведення законів України до вимог міжнародних угод у сфері інтелектуальної власності, зокрема, Угоди TRIPS, входження нашої держави у міжнародний трансфер технологій, розвиток національної патентної системи України потребують збільшення у державних та приватних структурах загону фахівців, які можуть чітко орієнтуватись у численних нормативно-правових актах з цих питань, а це, в свою чергу, — підготовки кваліфікованих спеціалістів у цій сфері.

Реальні проблеми патентно-ліцензійної роботи в Україні пов'язані, в першу чергу, із зневагою до патентної культури, слабким уявленням суб'єктів підприємницької діяльності в нашій державі про правові аспекти інтелектуальної власності взагалі, з необізнаністю керівників різних рівнів з правовими засадами створення і використання ОПІВ, з

можливістю монополізувати права на об'єкти господарської діяльності за допомогою одержання патентів і свідоцтв на них, постановки їх на бухгалтерський облік та одержання матеріальних стимулів для розвитку наукових і виробничих структур за рахунок продажу ліцензій на запатентовані винаходи, промислові зразки, сорти рослин, наданням права на використання ОПІВ на підставі договорів тощо. Не завжди кваліфіковано використовується можливість охорони прав на товарну продукцію за рахунок одержання охоронних документів на ОПІВ, що входять до складу цієї продукції. Зневажання пропозиціями кваліфікованих патентознавців з вищою патентною освітою часів СРСР, які мають великий досвід практичної роботи в плані побудови національної патентної системи України, стосовно розробки навчальних програм для підготовки спеціалістів з питань інтелектуальної власності з урахуванням аналогічного іноземного практичного досвіду, скорочення обсягу робіт щодо ефективного захисту права інтелектуальної власності призводить до занепаду діяльності у цій сфері в наукових, виробничих та комерційних структурах. Дефіцит кваліфікованих спеціалістів з цих питань в центральних органах виконавчої влади (вік більшості патентознавців-практиків із значним досвідом роботи у сфері інтелектуальної власності перевищує 50—60 років), в Національній та галузевих академіях наук створює проблеми стосовно правової охорони ОПІВ, розроблених за рахунок коштів державного бюджету. Хибна політика щодо формування загону "спеціалістів з питань інтелектуальної власності"

СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

лише з числа представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) призвела до того, що через високу плату за надання зазначених послуг широкі верстви винахідників та творчих осіб різних структур не можуть ними скористатись і несвоєчасно та неефективно здійснюють правовий захист своїх розробок, втрачають права на інтелектуальні здобутки нашої держави. Такий стан справ не стимулює інноваційні процеси в Україні, не сприяє ефективному регулюванню правової, соціально-економічної, екологічної і технологічної політики у галузях вітчизняної науки і виробництва. Нехтування долею патентних служб центральних органів виконавчої влади, наукових і виробничих установ та відомств, які за роки незалежності України фактично знищено, не сприяє розвитку цивілізованих соціально-економічних і правових відносин у сфері інтелектуальної власності, стоїть на заваді припливу інвестицій у технологічне оновлення вітчизняного виробництва. Така недалекоглядна "патентна політика" спричинила зменшення в Україні чисельності винахідників, відтік пріоритетних українських наукових розробок, різкий спад кількості щорічно поданих вітчизняних заявок (порівняно з щорічною кількістю поданих заявок до Держкомвинаходів СРСР) на одержання охоронних документів на винаходи, промислові зразки, сорти рослин, втрату прав та пріоритетів України на них за кордоном, цілковите знищення патентних підрозділів у центральних органах виконавчої влади, наукових установах, на підприємствах, зробила фактично непривабливими процеси створення та правового захисту ОПВ.

Цілеспрямована підготовка фахівців з питань інтелектуальної власності для різних сфер економіки сприятиме ліквідації необізнаності широких верств населення з правовими аспектами інтелектуальної власності, налагодженню цивілізованих відплатних договірних відносин у цій сфері, розвитку ділових стосунків з науковими і виробничими структурами, трансферу вітчизняних технологій в Україні та за її межами. Поява та грамотна ефективна діяльність кваліфікованого заgonу спеціалістів з питань інтелектуальної власності дасть змогу розв'язати проблеми захисту прав на ОПВ та іншу наукоємну продукцію на всіх етапах її створення та реалізації, сприятиме розвитку кваліфікованого укладення договорів на використання ОПВ науковими, виробничими та комерційними структурами з будь-якою формою власності, допоможе готувати фахівців для цієї цікавої справи на етапі одержання середньої та спеціальної освіти.

За ринкових відносин освіта з питань інтелектуальної власності — необхідність для ділових людей! Практика господарської діяльності свідчить про те, що неможливо створювати та виробляти патенто- та конкурентоспроможну продукцію без встановлення її правового статусу, визначення реальної вартості, можливостей пристосування наукоємної продукції до вимог споживчого ринку і конкретних споживачів.

Освіта з питань інтелектуальної власності в Україні, як і патентна освіта в колишньому СРСР, має екстенсивний характер. Незважаючи на те, що ця наукова дисципліна міститься на стику таких дисциплін, як творча евристика, юриспруденція, економіка, технологія у різних галу-

зях знань, філософія, філологія тощо, до навчання здебільшого залучають спеціалістів нижчого посадового рівня, які майже не мають бодай якогось уявлення про патентно-ліцензійну роботу, про правові аспекти інтелектуальної власності і, зокрема, часто-густо байдужі до цієї копійки роботи. Внаслідок цього некваліфіковані незацікавлені спеціалісти галузевих міністерств, яким доручено відповідати за цю роботу, неспроможні впливати на організацію патентно-ліцензійної справи в інтересах держави і суспільства та забезпечити ефективні заходи, аби припинити створення і "впровадження" низькоякісної продукції, характеристики якої не відповідають вимогам споживчого ринку, і яка через це не може бути конкурентоспроможною. Кваліфікований спеціаліст з питань інтелектуальної власності повинен вміти логічно обґрунтовувати вибір шляхів правової охорони творчих здобутків, мати спеціальні галузеві знання, щоб грамотно відбирати найбільш цінні об'єкти для одержання охоронних документів на них та у поєднанні з правовими знаннями спеціалістів юридичних служб кваліфіковано застосовувати норми цивільного, господарського, митного, кримінального кодексів і кодексу про адміністративні правопорушення для захисту прав та інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності. Співробітники малочисельних патентно-ліцензійних підрозділів, які де-не-де ще існують, не можуть вплинути на розвиток патентно-ліцензійної діяльності у різних галузях економіки. Інертність у виконанні патентно-ліцензійних операцій, необізнаність окремих співробітників таких служб з елементарними правовими аспектами

захисту і використання інтелектуальної власності породили стійку впевненість керівників різних рівнів у непотрібності підрозділів з питань інтелектуальної власності. Непередбачлива кадрова політика у цій сфері призвела до занепаду патентно-ліцензійної справи, до повного знищення нечисельного загону кваліфікованих патентознавців і патентних підрозділів міністерств, установ, організацій та підприємств, сприяла законодавчо-економічному хаосу у формуванні так званої "патентної системи України", виникненню повного вакууму у сфері використання і захисту прав виконавців, виробників фонограм, організацій мовлення, зростанню кількості незапоребваної вітчизняної наукової та іншої інтелектуальної продукції. Це, свого часу, спричинило несанкціонований вплив з України перспективних і комерційно цінних новацій, творів літератури, науки і мистецтва без визначення їхньої реальної вартості, без врахування суспільних і державних потреб в ОПІВ, права на які не обґрунтовано передано за межі нашої держави, неконтрольовану міграцію за кордон творців інтелектуальних здобутків та їх розробок. Таке ставлення до свого інтелектуального потенціалу створило нашій державі відповідний імідж "варварської країни" у сфері інтелектуальної власності. Спроби вирішити питання щодо відродження зазначеної діяльності через затвердження урядовим рішенням деклараційних положень про структурні підрозділи з питань інтелектуальної власності установ, організацій та підприємств є неприпустимими, оскільки це суперечить Конституції України та Закону України "Про підприємство", якими заборонено державним органам

СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

втручатися в діяльність господарчих структур. Кабінет Міністрів може затвердити загальні положення про структурні підрозділи з питань інтелектуальної власності центральних органів виконавчої влади та академій наук, запропонувати їм сприяти створенню на підприємствах, в установах та в організаціях, віднесених до сфери їхнього управління, зазначених структурних підрозділів. До того ж, без вирішення питання кадрового та фінансового забезпечення цих підрозділів такі положення будуть мертвородинками.

Іноземні фірми патентних повірених на початку 90-х років минулого століття вдало користувалися неознаністю керівників господарських структур для відторгнення від України інтелектуальних здобутків, вивозу їх за її межі та забезпечення захисту прав на наші досягнення під чужим ім'ям. Соціально-економічний хаос у сфері інтелектуальної власності, несанкціоноване протиправне використання у великих масштабах об'єктів авторського права і суміжних прав, виробництво та поширення контрафактних примірників літературних, мистецьких, наукових творів і виконань музичних творів, несанкціоноване використання та поширення об'єктів промислової власності — винаходів, промислових зразків, а також комп'ютерних програм, ноу-хау (до яких нині можуть бути зарахованими також ділові, виробничі та комерційні секрети), неправомірне використання назв та насіння (садивного матеріалу) зареєстрованих сортів рослин, географічних зазначень місця походження товарів, знаків для товарів і послуг не сприяє налагодженню цивілізованих договірних

відносин у сфері інтелектуальної власності, надто з іноземними інвесторами, перетворює інтелектуальний ринок нашої держави на ринок піратської низькоякісної ерзац-продукції, не створює передумов для залучення іноземних інвестицій для розвитку різних галузей економіки України. Спроба забезпечити захист вітчизняних селекційних здобутків у сфері тваринництва прийняттям відповідного законодавчого акта нереалізована дотепер через стійке нерозуміння важливості для селекціонерів-тваринників України цього питання та некваліфіковане його вирішення.

Норми адміністративної, цивільної і кримінальної відповідальності та закладена у відповідні закони і кодекси система санкцій за порушення виключних майнових і немайнових прав на новачі є неадекватними розмірам завданих моральних і матеріальних збитків власникам цих прав при їх неправомірному використанні. Деякі норми нових Цивільного, Господарського та Митного кодексів України взагалі не стикуються між собою та з міжнародними вимогами. Саме через такі "законотворчі експерименти" виникла потреба найскорішого відродження у центральних органах виконавчої влади патентно-правових підрозділів для забезпечення економічних інтересів та соціально-правового статусу вітчизняних інтелектуальних досягнень у різних галузях економіки. Налагодження дієздатного захисту майнових прав на результати розумової (інтелектуальної) праці потребує чіткої орієнтації у правових аспектах сфери інтелектуальної власності, вміння визначати базові зразки для порівняльної вартісної оцінки нема-

теріальних активів, якими є ОПІВ. Фахівців, які можуть грамотно вибрати шляхи захисту прав інтелектуальної власності, забезпечити кваліфіковане оформлення заявок на одержання охоронних документів, правильно скласти формулу винаходу, юридично грамотно здійснити передачу майнових прав на ОПІВ і патентно-кон'юнктурне обґрунтування та експертну оцінку цих об'єктів, у центральних органах виконавчої влади і наукових установах стає дедалі менше.

Норми законодавства з питань інтелектуальної власності декларативно пов'язано з нормами Статей 22, 24, 41, 54 Конституції України та міжнародними вимогами щодо захисту прав авторів інтелектуальної продукції. Але чітко визначати дійсні права і обов'язки власників зазначених прав та осіб, що використовують ці права, можуть за такого стану справ у сфері інтелектуальної власності тільки спеціалісти з високим рівнем знань і досвіду. Слабкий розвиток нормативно-правової бази щодо виконання комплексу патентно-ліцензійних, оцінювальних операцій та патентно-кон'юнктурного обґрунтування стосовно створення і передачі у користування ОПІВ зумовлює необхідність високої поінформованості у правових аспектах цієї роботи. Широко доступних джерел інформації з питань міжнародного законодавства та правової охорони інтелектуальної власності в Україні практично немає, фахівців, які можуть здійснити аналітичне опрацювання законодавства України і міжнародних актів з питань інтелектуальної власності, патентної, науково-технічної та кон'юнктурно-економічної інформації, фактично

не готують в жодному навчальному закладі України.

На сьогодні в Україні відсутні комплексні програми підготовки фахівців з оцінки права інтелектуальної власності, послуги яких є необхідними при визначенні реальної вартості (ціни) об'єктів ліцензійних операцій. Оцінка нематеріальних активів як частки статутного внеску у формі ОПІВ здійснюється за методиками оцінки нерухомості, що призводить до неправильного визначення їхньої вартості на різних етапах створення та використання цих об'єктів, до небажання виробничими структурами використовувати неперевірені виробничою практикою винаходи, корисні моделі, промислові зразки, селекційні досягнення та інші ОПІВ, які можуть входити до складу об'єктів технологій, без визначення їхньої вартості. Стійке небажання оцінювачів різних рангів творчо підходити до питань оцінки прав інтелектуальної власності зводить нанівець потуги винахідників та інших творців ОПІВ у пропагуванні своїх розробок і захисті прав на них.

Відсутність елементарних знань стосовно набуття та захисту прав на результати творчої (інтелектуальної) діяльності не дає змоги випускникам навчальних закладів, молодим науковцям, діячам культури і мистецтва зорієнтуватися в нормах законодавства з авторського права і суміжних прав, патентних та селекційних прав, забезпечити захист власних результатів розумової праці і одержати не тільки моральні, але й матеріальні стимули від творчого процесу.

Існування самостійних факультетів з дисципліни "Інтелектуальна власність" на етапі становлення від-

СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

носин у цій сфері та навчальних дисциплін з питань інтелектуальної власності прямо залежить від зацікавленості керівників наукових, виробничих і комерційних структур усіх рівнів відстежувати порушення своїх майнових прав на новачії та не допускати порушення прав контрагентів за договорами з інформуванням широких верств населення про економічне значення для України запатентованих новачій, про законодавство з питань інтелектуальної власності, про умови передачі та захисту прав на ОПІВ. За таких умов розвитку освіченості у цій сфері раціональним підходом до цієї проблеми буде також запровадження спецкурсу на факультетах господарського права та на економічних факультетах вищих і спеціальних середніх навчальних закладів як додаткових навчальних дисциплін, долучення основ знань з питань інтелектуальної власності до навчальних програм усіх факультетів навчальних закладів, де готують інженерів, технологів, науковців тощо. У подальшому уніфікація системи підготовки спеціалістів з патентування, ліцензування і захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, їх оцінки, проведення патентно-кон'юнктурних досліджень на всіх етапах їх створення та передачі у користування запровадження спецкурсу "Інтелектуальна власність" у процесі підготовки різноманітних фахівців з вищою та середньою спеціальною освітою, особливо на юридичних, інженерно-технологічних та економічних факультетах, з урахуванням специфіки навчальних закладів, створить в Україні умови для:

- кваліфікованого системотехнічного аналізу світового фонду па-

тентної, кон'юнктурно-економічної, науково-технічної та іншої інформації з метою створення альтернативної патенто- і конкурентоспроможної вітчизняної товарної продукції науковими і господарчими структурами з будь-якою формою власності;

- узгодження наукових досліджень, конструкторських і проектних робіт з програмами виробництва продукції та технологічного оновлення підприємств, з можливостями і потребами держави, суспільства, певних виробничих і комерційних структур у виробництві та реалізації конкретної продукції, попиту та вимог споживачів на неї з урахуванням досягнень вітчизняного науково-технологічного і виробничого потенціалу та наявної на ринках альтернативної продукції;
- скорочення термінів освоєння і здешевлення процесу розробки конкурентоспроможних об'єктів вітчизняних технологій за рахунок патентно- і кон'юнктурнообґрунтованого придбання ліцензій на сучасні технології, ноу-хау та їх використання у процесі виконання наукових досліджень і створення споживчої товарної продукції, а також за рахунок розвитку та використання власного наукового і виробничого потенціалу;
- узгодженості, кооперації і концентрації зусиль різних суб'єктів господарювання на ефективному захисті прав на вітчизняну наукову і товарну продукцію на внутрішньому і зовнішньому ринках;
- запровадження матеріального

заохочення творчої праці та до-
говірних відносин між авторами
новацій і юридичними та фізич-
ними особами, які фінансують
їхню роботу і надають виробничі
площі та технічні засоби для її
виконання;

- диверсифікації матеріальних та економічних трудових ресурсів у науково-технічній сфері;
- повернення коштів, витрачених на створення і захист вітчизняних наукових здобутків, за рахунок продажу ліцензій на них;
- припинення недобросовісної конкуренції, контрафакції і несанкціонованого розповсюдження економічно корисних для держави і суспільства ОПІВ;
- стимулювання науково-технологічного прогресу і цивілізованих суспільно-правових відносин у сфері інтелектуальної власності;
- створення єдиної патентно-кон'юнктурної інформаційної бази України, розвитку методології і практики патентно-кон'юнктурних досліджень та ліцензійного маркетингу для підвищення споживчого і науково-технологічного рівня новацій та сервісних послуг.

На сучасному етапі підготовку фахівців за спеціальністю 7. (8.) 000002 "Інтелектуальна власність" можна здійснювати за навчальною програмою, яку декілька років тому автором статті запропоновано Університету економіки та права "Крок", і яку частково реалізовано, наприклад, у навчальній програмі підготовки магістрів з питань інтелектуальної власності факультету післядипломної освіти цього Університету (про це див. у наступному номері).

Позаяк за часів СРСР та з моменту утворення незалежної України не

вирішено питання підготовки та захисту дисертацій за спеціальністю "Інтелектуальна власність", фахівців з великим досвідом роботи у сфері інтелектуальної власності із ступенем кандидата чи доктора наук з питань інтелектуальної власності поки що немає. Тому викладацький персонал на етапі становлення цієї навчальної дисципліни можуть сформувати досвідчені фахівці з питань розробки та запровадження законодавства у сфері інтелектуальної власності, ліцензійного маркетингу, патентно-кон'юнктурних досліджень, патентної, судової та науково-технічної експертизи з великим стажем теоретичної і практичної роботи у цій сфері, які сприяють створенню та розвитку в Україні **національної системи правової охорони інтелектуальної власності**, значною мірою впливають на становлення цивілізованих соціально-економічних і правових відносин у ній.

Організацію викладацької роботи означених фахівців доцільно здійснювати способом почасового читання лекцій та проведення практичних занять з перелічених питань. Оскільки вони мають певну основну роботу, можливо залучати їх до викладання цих дисциплін за трудовим договором або за сумісництвом. На жаль, останнім часом в Україні відсутня практика залучення до викладання фахівців-патентознавців наукових установ, організацій, господарських структур з великим практичним стажем роботи у галузі винахідницької, патентно-інформаційної, патентно-правової та ліцензійної роботи, з великим досвідом оформлення заявок на одержання прав на об'єкти інтелектуальної власності та їх експертизи, виконання комплексу патентно-кон'юнктур-

них досліджень і ліцензійних операцій, а також інших питань інтелектуальної власності, як це було за часів існування СРСР.

На тепер фактично жоден державний чи комерційний навчальний заклад не готує спеціалістів з питань правової охорони інтелектуальної власності на достатньо високому науково-методичному рівні та у комплексному вирішенні питання їх підготовки, хоча викладене вище свідчить про нагальну необхідність формування комплексної навчальної програми і здійснення підготовки широкого кола фахівців з різних напрямів діяльності у сфері інтелектуальної власності саме за таким принципом. Основи знань з питань авторського права і суміжних прав, права промислової власності, селекційного права та інших аналогічних прав у навчальних закладах будь-якого рівня акредитації доцільно давати з урахуванням запропонованої навчальної програми та індивідуальної специфіки навчального закладу, а також набутого вітчизняного та іноземного досвіду з цих питань.

Знання, одержані за спецкурсом "Інтелектуальна власність", можна застосувати при обґрунтуванні та здійсненні правового захисту інтелектуальної власності в наукових установах, у виробничих та комерційних структурах з будь-якою формою власності, зокрема, при виконанні патентно-кон'юнктурних досліджень, оформленні звіту про них, складанні патентного формуляра, виявленні охороноздатних об'єктів промислової власності та підготовці заявок на них, оформленні прав на селекційні досягнення, твори науки, літератури і мистецтва, здійсненні діловодства за матеріалами з цих

питань, ліцензійного маркетингу, розробці та здійсненні заходів щодо часткової або повної передачі прав на новачі зацікавленим особам, захисті конфіденційної інформації, обґрунтуванні доцільності експонування наукомісткої продукції на виставках і ярмарках, представництві юридичних і фізичних осіб у судових інстанціях, органах виконавчої влади та інших державних і недержавних формуваннях з питань, що стосуються інтелектуальної власності та порушення прав на неї, при діловодстві у судах з питань розгляду справ про порушення прав на інтелектуальну власність, при наданні адвокатських і судово-експертних послуг з цих питань, здійсненні оцінки прав інтелектуальної власності, ревізії та аудиту винахідницької і ліцензійної діяльності.

Обізнаність з питаннями правового захисту результатів розумової праці стане у пригоді випускникам будь-яких навчальних закладів, особливо тим, котрі присвятили своє життя науковій діяльності, убезпечить їх від хибних шляхів при передачі та використанні прав на свої чи запозичені об'єкти права інтелектуальної власності.

Для підготовки фахівців у зазначеній сфері необхідно використовувати можливість виходу в Internet для практичних занять з міжнародними базами даних патентної та кон'юнктурно-економічної інформації (деякі бази даних патентної інформації передбачають безкоштовний або пільговий доступ до титульних сторінок описів патентів і реферативної інформації про охоронні документи), для автоматизації пошуку інформації, підготовки заявочних матеріалів та проектів договорів про

передачу майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Висвітлення питань правового захисту інтелектуальної власності в більшому обсязі за нормами цивільного, адміністративного, цивільно-процесуального законодавства потребуватиме розширення кількості навчальних годин і залучення додаткових викладачів з числа адвокатів і суддів, а також судових експертів, які мають практику розгляду справ з питань інтелектуальної власності.

Добірки законодавчих та нормативних актів з перелічених питань можна придбати в достатній кількості. Навчально-методичної літератури з цих програмних питань є, на жаль, небагато, але її достатньо для початку підготовки спеціалістів за цим спецкурсом (орієнтовна вартість для одного абітурієнта комплекту підручників з питань інтелектуальної власності, які видано в Україні і які ще можливо придбати, становить 20 - 60 у.о.). За фінансової підтримки владних структур, які можуть вплинути на формування і видання навчально-методичної літератури з цих питань, реально

підготувати достатню кількість підручників з урахуванням сучасного стану патентно-ліцензійної роботи і захисту права інтелектуальної власності.

Для одержання ліцензії на здійснення підготовки відповідних спеціалістів необхідно дістати згоду та дозвіл Міністерства освіти і науки.

Кваліфіковані спеціалісти-практики і методисти у сфері експертизи, захисту та використання прав на інтелектуальну власність, яких можливо залучити до навчального процесу, є в структурних підрозділах Національної та галузевих академій наук, деяких центральних органів виконавчої влади. ♦

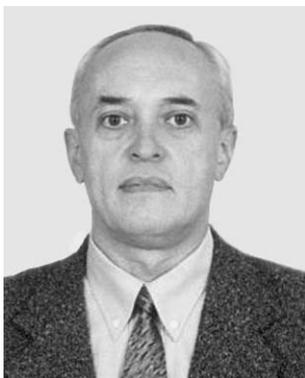
Література:

1. *Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика. У 4-х томах. За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О.Д. Святоцького.* — К.: Ін Юре. — 1999.
2. *Основи інтелектуальної власності.* — ВОІВ. — 1999.
3. *Ответственность за нарушение патента в капиталистических странах.* — М.: ВНИИПИ. — 1985.
4. *Н.В. Лынный, В. Б. Шахновская. Определение ущерба от нарушения патента.* — М.: ВНИИПИ. — 1996.
5. *Б.Г. Прахов, Н.М. Зенкин. Изобретательство и патентоведение.* — К.: Техника. — 1988.
6. *Методика использования МКИ при широкотематическом патентном поиске.* — М.: ЦНИИПИ. — 1975.

СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

7. А.П. Колесников. Организация и управление изобретательством и патентным делом в СССР. — М.: НПО "Поиск". — 1993.
8. Т.С. Киселева. Исследование технического уровня объектов техники на различных этапах их создания и освоения. — М.: ВНИИПИ. — 1990.
9. Т.С. Киселева. Экспертиза объектов техники на патентную чистоту. — М.: ВНИИПИ. — 1991.
10. Податкове регулювання розвитку науки і технологій в Україні. — К. — 1995.
11. Методы инженерного творчества. — М.: НПО "Поиск". — 1993.
12. Методические рекомендации по проведению патентно-конъюнктурных исследований // Патенты и лицензии. — 1990. — № 3.
13. Л.А. Толкачова. Дополнительные материалы к Методическим рекомендациям по проведению патентно-конъюнктурных исследований. — М.: ВНИИПИ. — 1991.
14. В.В. Редько, О.В. Пічкур. Захист прав селекціонерів та національних інтересів України. Міф чи реальність? // Інтелектуальна власність. — 2001. — № 8.
15. Л.Й. Глухівський. Національне законодавство з охорони прав на сорти рослин у контексті міжнародного законодавства. // Інтелектуальна власність. — 2002. — № 9.
16. П. Крайнев. Оценка нематериальных активов. // Предпринимательство, хозяйство и право. — 1997. — № 11.
17. Р. Ахаметов. Экспертизы по делам о нарушениях авторских и смежных прав. // Интеллектуальная собственность. — 1997. — № 7—8.
18. А. Пахаренко. Некоторые практические вопросы оценки интеллектуальной собственности. // Предпринимательство, хозяйство и право. — 1997. — № 12.
19. В.И. Мухопад. Международная торговля лицензиями. М.: ВНИИПИ. — 1994.
20. Н.Н. Карпова. Экспортный контроль и патентно-лицензионная политика ведущих капиталистических стран. — М.: ВНИИПИ. — 1991.
21. Г. Андрощук, П. Крайнев, И. Кавасс. Право интеллектуальной собственности. Торговые аспекты. — К.: Ін Юре. — 2000.
22. В. Брыжко, А. Завгородний, А. Пічкур. Лицензирование прав и патентование научно-технологической продукции. — К.: УААН, 1994.
23. Б.Б. Юдкевич, Е.І. Луб'яна, Є.В. Ковальов. Промислова власність та зовнішньоекономічна діяльність. — К.: ВІПОЛ, 1995.
24. Э.П. Скорняков. Как оценить коммерческую значимость изобретения. — М.: ВНИИПИ, 1996.

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ЯК ШЛЯХ ЗРОСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Олександр Буров,
*провідний науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності, кандидат технічних наук*

У новітніх економічних процесах на сьогодні відбуваються зміни, які важко зрозуміти, ще складніше усвідомити, часом зовсім неможливо сприйняти і впровадити у практику. Усталені традиційні підходи до управління фірмами, коли головною цінністю є матеріальні, майнові ресурси, втрачають свою колишню пріоритетність, стають усе менш ефективними за нинішніх умов.

Інтелектуальні компанії, засновані на інформаційних технологіях, з незначною чисельністю працівників за обсягом обігу випереджають потужні виробничі фірми, які налічують тисячі співробітників.

Безліч найбільших закордонних корпорацій, що виникли на початку ХХ ст. і тривалий час визначали економічне життя світу, багато в чому втратили свій вплив. 2/3 компаній, які входили до списку 500 найпотужніших, опублікованого у журналі *Fortune* 1954 р., або канули в небуття, або ж не змогли втриматися в цьому престижному списку наступного півстоліття.

З'явилися нові лідери, такі як дочірня фірма фінської електронної компанії *Nokia*, яка має щорічний обсяг продажів близько \$160 мільйонів при штаті з п'яти осіб. За рахунок чого?

"Не природні ресурси, не запаси випущеної продукції, не банківський рахунок сьогодні визначають добробут компанії... Основним джерелом багатства на тепер, і особливо в прийдешнім сторіччі інформації, стає сума знань, якими володіє компанія, інакше кажучи, інтелектуальний капітал" [3].

Це означає, що сучасні підприємці, котрі хочуть вижити в Інформаційному сторіччі, повинні переорієнтувати свою увагу з проблем підвищення "сукупного доходу" на проблеми підвищення ефективності "об'єднаних мізків".

Інтелектуальний альянс сьогодні визначає майбутнє. "За старої економіки люди купували і продавали "концентровані ресурси" — велику кількість матеріалу, пов'язаного між собою мінімальною кількістю інформації (згадайте алюміній, який протягом ста років виготовляється з бокситів при величезних затратах електричної енергії). У новітній економіці ми купуємо і продаємо "концентроване знання" — колосальний обсяг інтелектуального змісту в крихітній матеріальній оболонці" (Брайан Артур. Цит. за [1]).

Не гроші, а інтелект, знання, інформація постали нині ключовим "сировинним" ресурсом і невдовзі

СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

здатні замінити природні ресурси. Інформація і знання — це термоядерна зброя в сучасній конкурентній боротьбі; вони сьогодні є набагато більшою цінністю і більш вагомими ресурсами, ніж природні або гігантські за розмірами підприємства чи солідні рахунки в банках.

На сьогодні зрозуміло, що інтелектуальний капітал — це не лише інтелектуальна власність у вигляді патентів, авторських і суміжних прав, які є лише його складовою. Нинішній інтелектуальний капітал — це мозкова сукупність, "об'єднаний капітал" знань усіх співробітників компанії, які забезпечують її виживання і конкурентоздатність. На відміну від інших джерел продукту — землі, заводів, техніки, грошей — інтелектуальний капітал неможливо відчутти на дотик. Мовою бухгалтерів — це "нематеріальні активи", але вони мають неабияку матеріальну вартість. Він — сума знань усіх працівників підприємства: спеціальні знання, уміння, навички, професійна підготовка й інтуїція, ноу-хау, комп'ютерні мережі, вправне налагодження ділових зв'язків, обмін досвідом між фірмою і споживачами її продукції, це товарний знак і ділова репутація фірми, бізнес-модель діяльності компанії, її організаційна структура, а також технології управління.

"Інтелектуальний капітал — це інтелектуальна складова компаній, яка містить в собі професійні та інші знання, досвід, уміння, навички, ділову репутацію, інформацію, ділові зв'язки, імідж, інтелектуальну власність, одним словом, усе, що дає змогу створювати цінності. Це колективна розумова енергія, яка дає синергічний ефект" [2].

Фундаментом знань інтелектуального капіталу є нові ідеї. Наприклад, у структурі експорту США наукомісткі технології, засновані на нових ідеях, становлять близько 50%. Відповідно до досліджень, проведених компанією "Моторола", \$1, вкладений у знання, приносить цій компанії \$33 прибутку. Цінуються не лише технічні ідеї, але й організаційні. Більш широке коло новаційних ідей можна визначити як ергономічні рішення. У зв'язку зі зміною характеру трудової, військової і побутової діяльності людини в ХХ сторіччі, а також пріоритетом розумової діяльності над фізичною тепер ергономіку (або людський чинник) можна визначити як інтерфейс людини з технічними засобами, навколишнім середовищем і соціумом. Цей інтерфейс має величезний потенціал для удосконалювання ефективності, безпеки, здоров'я і комфорту як самої людини, так і соціо-технічної системи в цілому. Найбільш швидкоплинним видом структурно-функціональних змін діяльності людини є середній і малий бізнес у ринкових (конкурентних) умовах. Постійне виникнення конфліктних ситуацій (боротьба: за місце на ринку; за скорочення часу обігу капіталу; за фахівців; за новаційні ідеї тощо), так само як і новий характер військових протистоянь, потребують впровадження нових принципів, технологій та методів організаційного проектування і управління, які підвищують гнучкість ринкової політики, а отже, сприяють посіданню виграшного становища у конфліктній грі (риннок, військова протидія).

В оптимізації виробництва традиційно найбільшу увагу зосереджено на технології або на організаційних

змінах. Природно, що це зумовлює зростання вагомості людського чинника в забезпеченні успіху, особливо у разі здійснення нововведень. Голландські ергономісти запропонували ОТН-модель (Organization, Technology, Human factors) успішності діяльності компанії (організації) за сучасних економічних, технологічних та інформаційних умов (Рис. 1). Ця модель урівноважує дію трьох факторів — організаційного, технологічного і людського — і показує, як можна перетворити пересічне підприємство на успішне [4]. Успіх, тобто ефективність підприємства досягається в тому разі, якщо технологічні, організаційні і людські фактори є збалансованими. Якщо необхідний баланс між цими факторами може бути встановлено, виробництво вдосконалюється, росте конкурентоздатність продукції, а це сприяє фінансовому успіху підприємства. Зрозуміло, що успіх компанії може бути вираженим не лише в грошовому обчисленні — здоров'я, безпека, комфорт, екологічні переваги також можуть постати критеріями успіху.

Задача збалансування вказаних факторів не є простою. Удосконалення виробництва визначається не лише самими факторами, але і підходами до їхнього врахування (сім складових усередині трикутника). Здебільшого увага фокусується на одному або декількох аспектах усередині трикутника. Однак навіть автоматизація без необхідної уваги до організаційних і людських факторів може створити великі проблеми. У свою чергу, підтримка організаційної структури, яка не враховує нових вимог ринку, може також негативно позначатися на працездатності колективу підприємства. Виховання робочої сили без нових технологічних і організаційних можливостей є безперспективним.

Оптимальне сполучення всіх підходів дає можливість одержати як результат основні умови поліпшення діяльності підприємства — ефективність, якість, гнучкість і новизну, — тобто базисні складові конкурентоздатності, що втілюються в низькій ціні, високій якості, асортименті продукції і послуг, оперативності

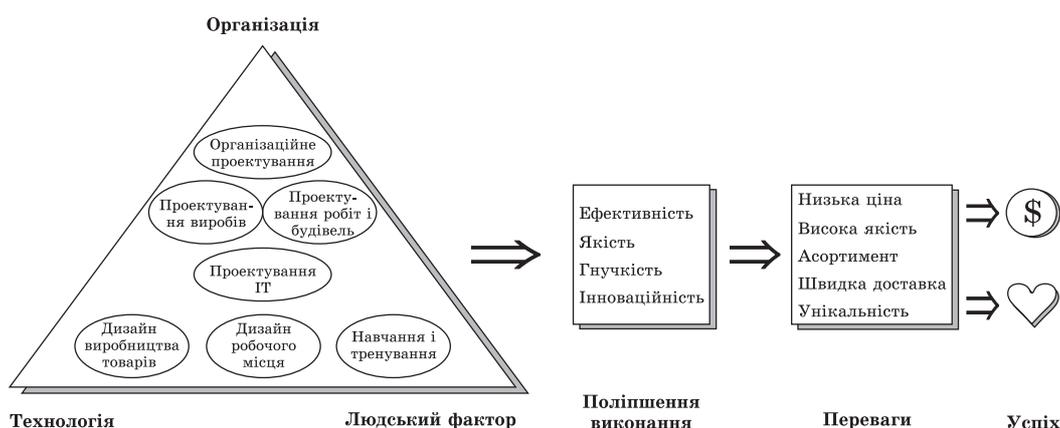

Рис. 1. Складові успіху з урахуванням людського чинника (за P.Vink, E.A.P. Koningsveld and S. Dhondt, 1997)

СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

надання послуг і доставки товарів, унікальності (відмінності). Конкурентоздатність і формує образ успішної компанії, тобто такої, де працівники дістають і моральне, і матеріальне задоволення від роботи.

Отже, модель успіху вже побудовано, тобто цільове завдання усвідомлено. Як тепер домогтися необхідного балансу всіх складових? При уважному розгляді виявляється, що 4 із 7 серед них є безпосередньо пов'язаними з кожним конкретним службовцем:

- планування роботи і завдань;
- проектування інформаційної технології;
- проектування робочого місця й устаткування;
- навчання і тренування.

Ці інтереси людини, пов'язані з персональною роботою кожного, дають змогу забезпечити підтримку здоров'я та безпеки на необхідному і бажаному рівні. Причому, безпека трактується в найбільшому обсязі — фізична, психологічна, правова, фінансова. Проблеми перших двох видів безпеки оцінюються також методами ергономіки. І найголовніше в розв'язанні цих проблем — оцінити, чи дійсно існує загроза здоров'ю і безпеці людини, і який вона має рівень. Внаслідок цього визначається необхідність вжиття певних заходів щодо її зниження. А вже від цього, у кінцевому підсумку, залежить ефективність діяльності цілого підприємства.

Відповісти на запитання допомагає аналіз складових життєдіяльності людини, їхньої організації і часткового внеску у забезпечення рівня здоров'я. Відповідно до моделі, запропонованої Office Ergonomics Research Committee (USA), порушення

здоров'я працівників зумовлюється загальною сукупністю реакцій індивідуума на вплив середовища життєдіяльності.

До прояву життєдіяльності належать: оселя, робота, хобі, спорт. Їх можна описати в термінах фізичних і когнітивних вимог.

Фізичні вимоги регламентують:

- швидкість і повторюваність дій;
- статичний чи динамічний характер зусиль, необхідних для виконання роботи;
- прискорення, швидкість і діапазон необхідних дій;
- статичність чи динамічність положення, за якого виконується дія;
- тривалість впливу фізичних, хімічних та інших факторів, а також точки впливу навантаження.

Когнітивні вимоги регламентують розумове робоче навантаження, потребу уваги та інші фактори.

Однотимчасний вплив декількох професійних, особистісних, культурних, фізіологічних і психологічних факторів може фільтрувати чи підсилювати (запобігає, зменшує чи підтримує) різні результативні показники здоров'я. Стан людини та її працездатність можуть змінюватися під впливом модифікаторів діяльності (чи окремого завдання), тобто факторів типу:

- проектування завдання, методів і планів;
- проектування і супровід інструментальних засобів і використання устаткування;
- проектування і розподіл ділянки, в якій виконується дія;
- умови навколишнього середовища.

До індивідуальних модифікаторів належать такі фактори, які вплива-

ють на реалізацію діяльності з урахуванням специфіки індивідуума. Вони можуть бути фізіологічними, медичними чи психологічними, а також можуть бути результатом стилю чи застосування ергономічних знань. Психосоціальні модифікатори (культурні, організаційні чи соціальні) також можуть впливати на процес і результат виконання роботи.

Сукупність усіх результатів не просто фіксує процес життєдіяльності людини, але і впливає на її особистість, її стан, що відбивається на подальшій її поведінці вдома, на роботі тощо. Таким чином, будь-які порушення збалансованості вимог людини і факторів навколишнього виробничого середовища можуть накопичуватися, не компенсуючись іншими видами діяльності і призводячи до надмірної напруги, нездужання, травматизму, помилкових дій і просто до зниження трудової ефективності.

Висновки

- Людина як носій творчих ідей має найбільш вагомий потенціал у структурі інтелектуального капіталу.
- Ергономічні умови праці забез-

печують ефективність використання цього потенціалу.

- Інтелектуальний капітал підприємства складається не лише з патентів, технічних ідей тощо, але й динамічної організації, інтерфейса людини з іншими співробітниками по горизонталі та вертикалі, а також з технічними засобами праці і навколишнім середовищем.
- Проектування ефективної структури підприємства і технології управління постають вагомим чинником конкурентоспроможності.

Рекомендації

- Вивчення менеджерами досвіду впровадження ергономічних розробок у практику управління підприємствами та проектами.
- Максимальне використання інтелектуального потенціалу працівників через стимулювання творчої діяльності, безперервне підвищення кваліфікації, створення на робочому місці умов, які відповідають вимогам ергономіки. ♦

Література:

1. Орлов А. *Интеллектуальный капитал — основной ресурс предпринимателя!* <http://subscribe.ru/catalog/economics.school.study>. 2003.
2. Питер Ф. Друкер. *Эффективное управление*. Издательство: Фаир, 1998. — 124 с.
3. Stewart T.A. *Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations*. N.Y.-L., Doubleday / Currency, 1997. 233.
4. Vink, P., Koningsveld, E.A.P. and Dhondt, S. *Balancing organizational, technological and human factors — the model and the headline of this book*. In: *Human factors in organizational design and management—VI. Proceedings of the Sixth International Symposium on Human Factors in Organizational Design and Management held in The Hague, The Netherlands, August 19—22, 1998*. 1—6.

ВИКОНАННЯ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ

Максим Мельников,
*науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності*

Сучасне Українське законодавство розглядає авторське право як складову права інтелектуальної власності, яке, у свою чергу, є складовою цивільного права України.

Визначення терміна “авторське право” та його зміст	Джерело
“...частина цивільного законодавства, що регулює відносини, пов’язані з використанням творів літератури, науки і мистецтва”	Інтелектуальна власність в Україні: Правові засади та практика. - Наук.-практ. вид.: У 4-х т. / За заг. ред. О.Д. Святоцького. - Т.2. С.18.
“...розділ цивільного права, який регулює правовідносини, що виникають у зв’язку із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва”	Інтелектуальна власність: словник-довідник / За заг. ред. О.Д. Святоцького. - У 2-х т.: Т.1. С.15.
“...охороняє права автора твору, створеного в результаті творчої інтелектуальної праці”	Право інтелектуальної власності: Підручник для студентів вищих навч. закладів / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. - К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2002. - С.9.
“...надає авторам та іншим творцям інтелектуальних творів (література, музика, мистецтво) певні права, згідно з якими вони мають можливості дозволити або заборонити протягом певного обмеженого періоду часу ті або інші види використання їх творів”	Основи інтелектуальної власності. - К.: Юридичне видавництво “Ін Юре”, 1999. - С.15.
“...им регулируются отношения, возникающие в связи с созданием и использованием произведений науки, литературы и искусства...”	А.П. Сергеев. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. Учебник. Издание второе, переработанное и дополненное. - М.: ПБОЮЛ Гриженко Е.М., 2001. - С.20.
“...сукупність правових норм, якими регулюються майнові і немайнові відносини, пов’язані із створенням творів літератури, науки та мистецтва...”	Юридичний словник-довідник: За ред. Ю.С. Шемчушенка / худ. оформ. В.М. Шторгина. - К.: Феміна, 1996.- С.8.

Авторське право — це сукупність правових норм, що регулюють відносини у зв'язку зі створенням будь-якого твору та його використанням.

Для виникнення, здійснення і охорони авторського права не потрібна реєстрація твору або виконання інших формальностей. Це є принциповою позицією законодавства України та міжнародних угод, до яких приєдналась Україна.

Так, згідно з п.2 Ст.5 Бернської конвенції:

"Користування цими правами і їх здійснення не пов'язано зі здійсненням будь-яких формальностей".

Дотримання положень Конвенції про відсутність будь-яких формальностей підтверджує Угода ТРІПС як умову вступу країни до Світової організації торгівлі.

Згідно з п.2 Ст.11 Закону України "Про авторське право і суміжні права":

"Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виникнення будь-яких інших формальностей".

Таким чином, на відміну від інституту патентного права, де надання охорони потребує здійснення адміністративних процедур для отримання охоронного документа, охорона авторських прав виникає автоматично з моменту створення твору.

У зв'язку з тим, що до Бернської Конвенції приєдналися майже всі країни світу, обов'язкова реєстрація авторського права як умови його охорони не потрібна. У більшості країн не існує механізмів їх реєстрації та спеціалізованих державних установ, які б здійснювали реєстрацію цих прав.

Сполучені Штати Америки являють собою приклад приемного винятку. Відповідно до Бернської конвенції, від іноземних власників авторських прав не вимагають їх реєстрації. Але, згідно із законодавством США, санкції за порушення зареєстрованих авторських прав вирізняються значно більшою суворістю.

Американське законодавство спирається на те, що факт реєстрації авторського права створює презумпцію його юридичної сили. Іноземні автори зазвичай реєструють свої права в США для того, щоб отримати додатковий захист.

Згідно з п.3 Ст.11 Закону України "Про авторське право і суміжні права":

"Особа, яка має авторське право (автор твору чи будь-яка інша особа, якій на законних підставах передано авторське майнове право на цей твір), для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права. Цей знак складається з таких елементів:

латинська літера "С", обведена колом, — ©;

ім'я особи, яка має право;

рік першої публікації твору.

Знак охорони авторського права проставляється на оригіналі і кожному примірнику твору."

Використання цього знака охорони не означає введення в українське право вимоги про виконання формальностей як умови виникнення охорони. Застосування знака охорони залежить від власника виключних авторських прав. Правовою охороною користуються як твори, на яких є знак охорони, так і твори без такого знака.

Основною метою надання твору знака охорони авторського права є сповіщення третіх осіб про те, що вони мають справу з твором, який

ЗАХИСТ ПРАВ

охороняється. Знак не лише слугує застереженням проти порушення авторських прав, але і полегшує процес доказу провини порушника авторського права, якщо таке станеться.

Виникає запитання: "Якщо законодавство не вимагає дотримання формальностей для отримання охорони, чому поширено практику розміщення знака охорони авторського права, зазвичай, на лицевій або зворотній частині титульного листа публікації?"

Ця практика прийшла з тих часів, коли, за законодавством США, наявність такого знака було умовою охорони авторським правом публікації творів.

За наших часів, коли майже всі країни світу є членами Бернської конвенції, яка не вимагає застосування формальностей, видавництва продовжують зазначати примірники творів цим знаком. Чому? По-перше, за звичкою. По-друге, з рекламною метою, оскільки, наприклад, покупець путівника, дивлячись на дату першої публікації знака, не придбає книгу, видану раніше, ніж рік тому. По-третє, для того, аби переконати публіку в тому, що видавець дбає про авторські права. У деяких країнах засоби боротьби з порушниками авторських прав є дещо м'якшими стосовно несвідомих порушників, тому наявність знака охорони авторського права унеможлиблює для порушника доведення своєї невинності [6].

Виконання формальностей не є безперечним доказом наявності авторських прав на твір. Установи реєстрації не перевіряють та і не в змозі перевірити, ким створено твір, і кому належать права на його використання.

Дії, пов'язані з виконанням формальностей, засвідчують факт існування твору в об'єктивній формі на певний

відтинок часу. Зазвичай ця обставина справді може зіграти корисну роль у доведенні авторства та інших прав на твір. Однак питання про те, хто є правовласником стосовно конкретного твору, вирішується з урахуванням усіх обставин справи [6].

З огляду на сказане раніше, виконання формальностей є необов'язковою, але бажаною умовою використання твору.

Згідно із Законом України "Про авторське право і суміжні права" і Постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 року за № 1756 "Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір", державна реєстрація здійснюється Міністерством освіти і науки України в особі Державного департаменту інтелектуальної власності.

На тепер існують такі види реєстрації.

1. Реєстрація авторського права.

- Реєстрація авторського права авторів на твір;
- реєстрація авторського права роботодавця на службовий твір.

2. Реєстрація договорів, які стосуються права автора на твір.

- Реєстрація договору про передачу (відчуження) майнових прав на твір;
- реєстрація договору про передачу виключного права на використання твору;
- реєстрація договору про передачу невиключного права на використання твору.

Документи для реєстрації потрібно надавати комплексно у паперовій папці. Заявка на реєстрацію авторського права авторів на твір повинна містити:

- заяву, викладену українською мовою, що складається за встановленою формою;
- примірник твору;

- документ, що свідчить про факт і дату оприлюднення твору (за наявності);
- документ або копію документа про сплату збору за підготовку до реєстрації авторського права або копію документа, що підтверджує наявність пільг;
- документ про сплату збору за оформлення і видачу свідоцтва (подається після одержання автором письмового рішення про реєстрацію авторського права на твір) або копію документа, що підтверджує наявність пільг;
- доручення, оформлене у встановленому порядку, якщо заявка подається довіреною особою.

Видача свідоцтва здійснюється Державним департаментом у місячний термін з дати реєстрації. Свідоцтво видається безпосередньо заявнику, його довіреній особі або надсилається на адресу, зазначену в заяві.

Література:

1. *Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика.* — Наук.-практ. вид.: У 4-х т. / За заг. ред. О.Д. Святоцького. — Т. 2: Авторське право і суміжні права / С.О. Довгий, В.С. Дроб'язко, В.О. Жаров та ін.; За ред. Г.І. Миронюка, В.С. Дроб'язка. — К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 1999. — 460 с.
2. *Інтелектуальна власність: словник — довідник* / За заг. ред. О.Д. Святоцького. — У 2-х т.: Т. 1. Авторське право і суміжні права / За ред. О.Д. Святоцького, В.С. Дроб'язка. — Уклад.: В.С. Дроб'язко, Р.В. Дроб'язко. — К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2000. — 356 с.
3. *Право інтелектуальної власності: Підручник для студентів вищих навч. закладів* / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. — К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2002. — С. 9
4. *Основи інтелектуальної власності.* — К.: Юридичне видавництво "Ін Юре", 1999. — 578 с.
5. *А.П. Сергеев. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. Учебник. Издание второе, переработанное и дополненное.* — М.: ПБОЮЛ Гриженко Е.М., 2001. — 752 с.
6. *Юридичний словник-довідник: За ред. Ю.С. Шемшученка / Худ. оформ. В.М. Штогриня.* — К.: Феміна, 1996. - 696 с.
7. *Мэзгс П.Б., Сергеев А.П. М97 Интеллектуальная собственность.* — М.: Юрист, 2000. — 400с.

Висновки і рекомендації

Для виникнення, здійснення і охорони авторського права не потрібно реєструвати твір або виконувати інші формальності. Це є принциповою позицією законодавства України та міжнародних угод, до яких приєдналась Україна.

Дії, пов'язані з виконанням формальностей, свідчення факту існування твору в об'єктивній формі на певний відрізок часу. Зазвичай, ця обставина, дійсно, може зіграти корисну роль у доведенні авторства та інших прав на твір. Однак питання про те, хто є правовласником стосовно конкретного твору, вирішується з урахуванням всіх обставин справи.

Зважаючи на сказане раніше, виконання формальностей є необов'язковою, але бажаною умовою використання твору. ♦

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У РОБОТІ ПІДПРИЄМСТВА

Борис Жизнев

Важлива особливість об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) полягає в тому, що вони, по-перше, є **нематеріальними**, тобто вартість патенту на винахід дорівнює вартості паперу, на якому викладено його зміст, тоді як **вартість прав** на цей винахід може становити чималу суму. Так, вартість прав на товарні знаки і знаки обслуговування частогусто перевищує вартість матеріальних активів того підприємства, на якому ці товари виготовляють. Прикладом, товарний знак фірми Microsoft оцінено в \$ 65,17 млрд.

По-друге, ОІВ властиві вагомими для промислової сфери характеристиками, а саме: необхідність, корисність, економічність, технологічність, прибутковість, життєздатність, конкурентоспроможність до впровадження.

По-третє, однією з форм комерційної реалізації ексклюзивних переважних прав на ОІВ є використання їх як **нематеріальних активів**. Неабияка цінність ОІВ полягає в тому, що за їхньої допомоги можна законним способом монополізувати товари і послуги, оновити технологію та асортимент продукції, здійснити реструктуризацію і диверсифікацію промислового виробництва. Найдалекочерговіші керівники підприємств усвідомлюють, що поєднання передових технологій з фінансовими та матеріальними активами дає змогу хутко примножувати капітал.

Використання нематеріальних активів у роботі промислових підпри-

ємств — одна з можливих форм комерціалізації ОІВ, яка дає можливість доступним і законним чином досягти певних переваг у підприємницькій діяльності, а саме:

- створення або примноження статутного фонду підприємства в процесі приватизації чи зміни форми власності без залучення додаткових фінансових ресурсів;
- зменшення бази оподаткування через збільшення амортизаційних відрахувань, які покладаються на собівартість виробленої продукції;
- персоніфікації статутного фонду долученням до нього ОІВ, права на які належать фізичним особам.

Останнім часом особливу увагу промисловців привертають перспективні бізнес-ідеї. Річ у тім, що процес патентування винаходу (інженерного рішення) через деякі причини в державах з перехідною економікою є дещо утрудненим, тривалим за часом, супроводжується затратами коштів і відволіканням спеціалістів на вирішення цілої низки ускладнень. Окрім того, сам процес патентування зумовлює оприлюднення певної інформації про новацію. Саме тому часто з комерційних міркувань набагато вигідніше безпосередньо реалізувати перспективну бізнес-ідею, випередивши ймовірних конкурентів, і вивести на ринок нову продукцію, одержану від промислового застосування цієї ідеї. У цьому разі лідерство на ринку

Для інформації:

Усе частіше синонімом фрази "вартість товарного знака" слугує слово "бренд".

Служба тематичних тлумачних словників (<http://www.glossary.ru/>) дає таке визначення слову бренд — "продукт, компанія або концепція, виділені суспільною свідомістю з маси подібних собі". Інакше кажучи, це розклучена торговельна марка.

4 серпня 2003 р. видання *BusinessWeek* оприлюднило рапорт щодо найдорожчих брендів у світі. Розрахунки вартості здійснювалися за методикою Міжнародної консультаційної компанії *Interbrand*. П'ятірка лідерів: *Coca-Cola* — \$70 млрд., *IBM* — \$52 млрд., *GE* — \$42 млрд., *Intel* — \$31 млрд.

впродовж певного відрізка часу дає можливість дістати таку величину прибутку, яка не лише покриє видатки на реалізацію бізнес-ідеї, а забезпечить суттєвий приріст обігових коштів і поповнить фонд розвитку підприємства.

До того ж, бізнес-ідея, існування якої можна підтвердити в будь-якій інстанції, є інтелектуальним продуктом, що має право участі у товарообігу: в процесі продажу, придбання, застави; бути предметом внеску до статутного фонду як фінансовий вклад; служити об'єктом успадкування, дарування, обміну тощо.

Ринок бізнес-ідей бурхливо розвивається, за темпами зростання залишаючи позаду інші ринкові структури. Варто лише не прогавити свого шансу, вчасно здійснити необхідні дії. Адже "ідея сьогодні" вже завтра може обернутися капіталом. Під добру ідею інвестор ніколи не забариться.

Основні цінотворчі чинники інтелектуальної бізнес-ідеї — це економічний ефект (прибутковість, дохід від реалізації); готовність ринку і громади запитувати продукт, одержаний від реалізації ідеї; підготовленість її до реалізації; ймовірний термін комерційної корисності; наявність альтернативних бізнес-ідей; ступінь захищеності ідеї і повнота прав на неї.

Керівники підприємств мають знати, як можна з максимальною ефективністю використати комерційний потенціал ОІВ і бути готовими оперативно реалізувати переваги від володіння ОІВ. Передусім ОІВ можуть бути зарахованими до статутного фонду підприємства. Це надто важливо в разі створення спільного підприємства із зарубіжними партнерами, коли власник ОІВ замість "живої валюти" вносить інтелектуальну власність.

Підприємство може формувати значний за розмірами статутний фонд без відволікання грошових ресурсів і одержати під заставу ОІВ доступ до інвестиційних банківських кредитів на вигідних умовах. Окрім того, чимало дійових підприємств зацікавлені в перегляді структури статутного фонду. Збільшення статутного фонду через поставлення на баланс ІВ у складі нематеріальних активів дає змогу підприємству випустити додаткові акції на величину вартості ІВ.

На жаль, слід констатувати, що безліч підприємців вельми **приблизно** (навмання) **визначають вартість** своєї ІВ, яку передають як фінансовий вклад до статутного фонду, та її пайку в статутному фонді підприємства, не замислюючись над майбутнім.

У подальшому, кваліфіковано організувавши виробництво і успішно реалізуючи його продукцію на ринку, підприємство одержує прибуток — і чималий. При розподілі доходів серед засновників ті з них, хто вніс “живі гроші”, можуть лишитися недоволеними. І їх можна зрозуміти. Адже це на їхні кошти було закуплено матеріали, необхідне устаткування, орендовано приміщення і оплачено працю виробників продукції. А засновники, котрі вклали в діло лише ІВ, дістають однакові з ними дивіденди. Виникають конфлікти, судові розгляди, і займатися корисною справою вже бракує часу. Успішно розвивається таке спільне діло, яке приносить не лише високі доходи, а й користь суспільству. Банальність подібної ситуації спонукає замислитися про ставлення до такої нової для вітчизняної економіки форми власності, як ІВ. Побутує думка, що власник інтелектуального товару (продукції), один раз його оцінивши (часто-густо недостатньо обґрунтовано, безпідставно, а інколи і просто довільно) і вклавши в статутний фонд підприємства чи в якесь інше діло, одержує дивіденди не лише з постійної частки від прибутку, але й з прибільшенням.

Аби уникнути схожої ситуації, офіційним власникам ОІВ рекомендуємо знати і пам'ятати таке.

1. ІВ у статутному капіталі підприємства може використовуватись у вигляді відчужуваної (втілені і невтільнені ідеї) та невідчужуваної власності (творчі здібності, висока кваліфікація, унікальний досвід, спеціальні знання).
2. Існує безліч ситуацій, за яких ІВ можна і треба долучати до ста-

тутного капіталу: при створенні підприємств у вигляді товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ), при перетворенні його в подальшому на акціонерне товариство (ВАТ, ЗАТ), при переєстрації підприємства, його реструктуризації, нарешті, при внесенні змін до установчих документів тощо.

3. ІВ, внесено як вклад до статутного фонду підприємства, може бути оцінено або переоцінено в статутному капіталі (і поза ним) у будь-який час, незалежно від того, коли реєструвалося (створювалося) підприємство.
4. Особливу увагу слід приділяти погодженню зацікавлених сторін (зазвичай це засновники підприємства) щодо оцінки вартісного вираження кожного об'єкта ІВ, тобто нематеріального активу, що вноситься до статутного фонду. Здебільшого вартість ОІВ визначається способом експертної оцінки і підтверджується офіційним документом за підписом усіх сторін. Експертну оцінку має бути здійснено незалежною організацією.

Як правило, до експертної оцінки ОІВ вдаються особи, які хочуть його придбати. Оцінка такої власності обов'язково здійснюється і тоді, коли права ОІВ є предметом застави. При цьому подеколи вартість ОІВ визначається простим голосуванням учасників (засновників) об'єкта господарювання, що має бути оформлено документально.

5. На такі ОІВ, як ноу-хау, товарні знаки та знаки обслуговування, амортизація не нараховується, оскільки їхня вартість не

зменшується в процесі використання.

6. Конфлікт у трудовому колективі зазвичай виникає тоді, коли збігаються такі чотири фактори ризику:

- нічим не обґрунтована оцінка ІВ її власником;
- зміна співвідношення сил у колективі;
- високий рівень прибутковості підприємства;
- недбале документальне (юридичне) оформлення інтелектуального вкладу.

Зниження ризику використання ІВ можна досягти насамперед через правильне оформлення документації і здійснення її оцінки незалежною експертизою. Така практика дає змогу керівникам (засновникам) зберегти контрольний пакет акцій підприємства практично за будь-якої ситуації, в тому числі і в разі використання сторонніх коштів у вигляді іноземних інвестицій.

Природно, що засобами закріплення своїх майнових прав на ОІВ все ширше користуються керівники підприємств і організацій, які застосовують високі технології для виробництва наукоємної продукції.

Формування ринку матеріальних активів в Україні здебільшого завершено. На черзі ринок нематеріальних активів, значну частину якого становлять ОІВ. І тут підприємці мають неабиякі можливості для досягнення економічних переваг у їхній виробничій діяльності.

З огляду на новизну інтелектуальної продукції як різновиду власності, слабку законодавчу і нормативну бази у сфері товарообігу цього продукту, необхідними є консульта-

Для інформації:

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності АПРН України є суб'єктом оцінювальної діяльності (сертифікат Фонду Державного майна України від 25 квітня 2002 року за № 143/02).

У структурі інституту існує спеціальний підрозділ оцінки прав інтелектуальної власності, де працюють висококваліфіковані сертифіковані оцінювачі.

Інститут має базу даних різноманітних методик щодо оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності. Накопичено досвід оцінювальної діяльності, підготовлено значну кількість експертних досліджень з оцінки авторських прав, прав на об'єкти промислової власності та ноу-хау.

ції фахівців з питань, пов'язаних з використанням ОІВ. ♦

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД ПРИ ПЕРЕХОДІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА ІННОВАЦІЙНУ МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ

Сергій Ревуцький,
*завідувач сектору інновацій НДІ інтелектуальної
власності, кандидат економічних наук*

Економіка України, як і вся система суспільних перетворень у державі, ступила на безальтернативний шлях інноваційного розвитку.

У цьому сенсі важливе значення мають рішення та рекомендації науково-практичної конференції "Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України", яка проходила у Києві в лютому 2003 року. Як підкреслив на цій конференції Президент України Л.Д. Кучма, становлення інноваційної моделі — це завдання не лише економічної політики. Йдеться про органічне поєднання політичних, гуманітарних, соціально-психологічних та інституційних передумов, які лише у своєму комплексі здатні надати нових відчутних імпульсів трансформаційним процесам, розвиткові суспільства на інноваційній основі. Сьогодні мова йде про встановлення в Україні принципово нової дієздатної національної інноваційної системи, яка б функціонувала на ринкових засадах, на принципах самовідтворення [1].

Найважливішою ознакою інновації в умовах ринкового господарювання має бути новизна її споживчих властивостей. Технічна ж новизна відіграє другорядну роль.

При цьому слід зауважити, що у розвинених країнах світу частка інноваційно активних підприємств сягає 70 %. У цих країнах 85 - 90 %

приросту валового внутрішнього продукту (ВВП) припадає на виробництво наукомісткої продукції, а економіка України розвивається без суттєвого використання результатів наукових досліджень.

Інноваційна діяльність тісно пов'язана з функціонуванням економіки країни і тому повинна враховувати відповідні законодавчі та інші нормативно-правові акти.

Сучасна нормативно-правова база (законодавчі акти, Укази Президента, підзаконні акти у вигляді постанов уряду, наказів центральних органів виконавчої влади тощо) стосовно науково-технічної та інноваційної діяльності нараховує близько 70 документів. Із січня 2003 року діє Закон України "Про інноваційну діяльність" [2].

Але, незважаючи на те, що за кількістю нормативних актів з правового забезпечення інноваційної діяльності Україна випереджає багато країн СНД, за якісним показником вони не відповідають міжнародним стандартам. Слабкою стороною цих нормативних актів є те, що вони не узгоджені між собою і не розкривають послідовно всіх аспектів інноваційної діяльності.

На часі здійснення в Україні правового регулювання на всіх етапах інноваційного циклу — від фундаментальних розробок (починаючи з

появи нової наукової ідеї) до їхнього впровадження, створення дієвої системи стимулювання інновацій.

Тобто при переході економіки України на інноваційну модель розвитку необхідно удосконалити систему правового забезпечення інноваційної діяльності. Причини нашого відставання в тому, що в Україні народногосподарські ланки впродовж багатьох років не були зацікавлені в наукових розробках та вдосконаленнях, які б дали можливість істотно підвищити технологічний рівень інноваційної системи. А це допомогло б не лише скоротити затрати виробництва та домогтися збільшення прибутку, а й отримати власний новий інтелектуальний продукт.

Передусім необхідно розробити правові норми для визначення інноваційної діяльності як важливої складової національної політики. Нині вже формуються необхідні передумови для створення в Україні системи ефективного регулювання інноваційних процесів. Але очікувати її створення в недалекому майбутньому ще зарано.

Практика свідчить, що на сьогодні відсутня єдина державна система управління нормативним проектуванням та моніторингом актів законодавства. Фахівці вважають, що цю діяльність з урахуванням відповідних пріоритетів і перспектив треба здійснювати на основі Концепції розвитку законодавства в Україні. Саме вона повинна врегульовувати процес організації законопроектних робіт, визначати порядок підготовки, експертизи, погодження, прийняття, тлумачення і дії нормативно-правових актів.

Перехід економіки України на інноваційну модель потребує подальшого вдосконалення законодавства, що стосується концептуальних положень розвитку економіки. Тому заслуговує на увагу думка академіка, доктора технічних наук, професора, народного депутата України Михайла Антоновича Павловського про необхідність розробки Закону України (аналогічного законам розвинених країн світу) "Основи національних інтересів України", який визначав би довготривалу стратегію нашого розвитку з урахуванням тенденцій, закономірностей і перспектив глобалізації та інтеграції в межах геоeкономіки [3].

Як відзначалося на науково-практичній конференції "Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України", для переходу економіки країни на інноваційний шлях розвитку Уряд України у стислі терміни внесе на розгляд Президента України Проект програми щодо реалізації низки заходів для активізації інноваційної діяльності [1].

Насамперед з метою покращення ресурсного забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності з 2004 року буде введено у практику державне замовлення на впровадження пріоритетних інновацій. Державне фінансування наукової сфери буде перебудовано за принципом програмно-цільового планування і безпосередньо пов'язано з можливостями бюджету. Звідси впливає кілька нових правових положень*. Так, державні фінансові ресурси на реалізацію науково-технічних програм мають розподілятися згідно з результатами конкурсів як державні замовлення через систему держав-

* На жаль, коли готувалася стаття до друку, стало відомо, що основні положення Закону України "Про інноваційну діяльність" перенесено на 2005 рік.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА

них контрактів (договорів) і безоплатних пільгових субсидій (грантів). Державне замовлення є формою створення економічно вигідних умов для участі наукових організацій і підприємств у розробці принципово нових технологій, техніки та матеріалів. Воно гарантує забезпечення не лише фінансами, а й матеріально-технічними засобами, а також передбачає гарантований збут продукції, виготовленої за держзамовленням.

Механізм фінансування державного замовлення на виконання науково-дослідних робіт, окремих проектів передбачає укладання контрактів (прямих договорів) між державними органами і керівниками програм, головними організаціями з програми і керівництвом проекту.

В інноваційній сфері України недостатньо приділяється уваги конкурсу інноваційних проектів. Тому важливим засобом здійснення інноваційної політики має стати проведення конкурсів на найкращі інноваційні проекти. Завдяки цьому можна буде вибирати найбільш вдалі науково-технічні та інноваційні проекти, які будуть фінансуватися як з Держбюджету України, так і з місцевих бюджетів. Для цього необхідно терміново розробити і затвердити механізми фінансування цих проектів, розширити практику надання державних замовлень на науково-технічну та інноваційну продукцію.

Формування державної контрактної системи в Україні має передбачати розробку та прийняття відповідних законів, нормативних документів, які б регламентували юридичну відповідальність органів-замовників, і процедур укладання контрактів. При цьому було б доцільно використати зарубіжний до-

свід, де кожний з етапів укладання контракту на використання спільних програм і проектів чітко формалізовано, структуризовано; передбачено типові форми, пояснювальні матеріали та інструкції; конкретно опрацьовано питання щодо фінансування, вирішення спорів і конфліктів [4].

Для активізації інноваційної діяльності передбачається створити систему фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності. Уряд України буде сприяти забезпеченню кредитними ресурсами комерційних банків, які надають довгострокові кредити для реалізації інноваційних проектів. Буде кардинально поліпшено діяльність Української державної інноваційної компанії, створено Банк розвитку та реконструкції. Це потребує розробки правових положень з цих питань.

Крім того, згідно зі Статтею 20 Закону України "Про інноваційну діяльність", буде забезпечено створення інноваційних небанківських фінансових інституцій.

Для переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку необхідна комплексна модернізація народногосподарського комплексу країни шляхом впровадження найбільш ефективних інновацій, що потребує удосконалення організаційної та виробничо-технічної інфраструктури, підтримки інноваційного підприємництва. При цьому варто підкреслити, що найбільш перспективними напрямками є створення:

- інжинірингових центрів колективного використання, консалтингів, субконтрактингів;
- технологічних бізнес-інкубаторів;
- інноваційно-технологічних центрів;
- інноваційно-промислових комплексів і т.п., які забезпечують

ефективну пошукову та комерційну діяльність, зниження ризиків для малих підприємств науково-технічної сфери.

Усе це потребує розробки нових законодавчих і нормативно-правових актів для сфери інноваційної діяльності.

Конче потрібно створити національну інфраструктуру для здійснення трансферу технологій, а також комерціалізації результатів науково-технічної діяльності; передбачити створення нормативно-правової бази та економічних механізмів, необхідних для формування в Україні легального ринку нематеріальних активів і для залучення коштів, що надходять від трансферу технологій до науково-технічної сфери. І для цього необхідна державна підтримка трансферу високих технологій. При цьому слід мати на увазі, що для впровадження технологій у промисловість слід максимально звернути державні інвестиції до НДДКР та програм технічного розвитку.

Що стосується законодавчого забезпечення, то передусім найближчим часом необхідно узаконити правові засади щодо трансферу технологій в Україні. На тепер закон, який стосується трансферу технологій, розглядається у Верховній Раді України. Він повинен захистити національні інтереси держави з передачі високих технологій і ухвалити такі його складові:

- заходи щодо правового регулювання обмежень на трансфер технологій з міркувань оборони, зовнішньої і внутрішньої економічної політики, збереження національних науково-технічних і технологічних переваг над країнами-конкурентами;
- порядок здійснення державного контролю та оцінки якості, но-

визни, технічного рівня, адаптивних можливостей технологій, що ввозяться в Україну, у тому числі у вигляді іноземних інвестицій;

- порядок здійснення державного контролю за експортно-імпортними операціями ліцензійної торгівлі на патентній і безпатентній основі;
- проведення експертних оцінок вартості ліцензій, контрактів, іноземних інвестицій;
- контроль і реєстрацію ліцензійних угод, платежів і надходження валюти за продані ліцензії [3].

У Статті 6 Закону України "Про інноваційну діяльність" підкреслюється, що одним з шляхів державного регулювання інноваційної діяльності є створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності.

За умов переходу економіки до ринкових відносин держава повинна дотримуватися принципів поєднання державного регулювання з ринковими механізмами саморегуляції у сфері інноваційної діяльності. Створення та ефективне функціонування науково-інноваційного комплексу в Україні неможливі без певного середовища, яке стимулює інноваційну діяльність. Це, в свою чергу, потребує удосконалення нормативно-правової бази, яка сприятиме створенню та забезпеченню впровадження нововведень, заохочуватиме до інноваційної діяльності все ширші кола науковців, інженерів-фахівців.

Велике значення для активізації інноваційної діяльності має також прийняття закону стосовно залучення до господарського обігу об'єктів інтелектуальної власності.

В Україні система стимулювання інноваційної діяльності діє не зовсім

ефективно. Тому на часі створення механізмів стимулювання інноваційної активності підприємств, а також здійснення економічного тиску на суб'єктів господарювання введенням санкцій за випуск застарілої продукції.

Сьогодні, аби створити реальні умови для переходу економіки України на інноваційну модель розвитку, державі доцільно передовсім звернути увагу на створення механізмів покриття інноваційних ризиків.

З цією метою на державному рівні необхідно вжити таких заходів:

- створити умови для капіталізації інтелектуальної власності;
- створити систему стимулів, яка сприяла б залученню банків, вітчизняних та зарубіжних інвесторів, а також великих підприємств до інвестування коштів у розвиток венчурних (ризикових) інноваційних фірм та проектів;
- розробити чіткий порядок надання державних гарантій кредитування перспективних інноваційних проектів.

Важливе значення має для нас досвід зарубіжних країн щодо пра-

вового забезпечення інноваційної діяльності.

Приміром, у Російській Федерації, хоча ще і не прийнято Закон "Про інноваційну діяльність", аналогічний Закону України, але ті проблеми, які розв'язують у проекті цього закону російські фахівці, можуть бути корисними й Україні. Так, цікавими є пропозиції російських фахівців стосовно створення системи економічних стимулів, які забезпечують зацікавленість усіх суб'єктів правовідносин, насамперед, інвесторів, наукових колективів і організацій у створенні і введенні до господарського обігу результатів науково-технічної діяльності.

Але найперше позитивний досвід законодавства в інноваційній сфері нам необхідно запозичити у високорозвинених країн світу, тому що вони вже понад півстоліття працюють в умовах інноваційного прогресу.

Викладені нами міркування є лише першими кроками до формування правового базису при переході економіки України на інноваційну модель розвитку. ♦

Література:

1. *Матеріали науково-практичної конференції "Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України". // Урядовий кур'єр // — 36. — 25 лютого 2003 р.*
2. *Закон України "Про інноваційну діяльність". // Урядовий кур'єр // — № 143. — 7 серпня 2002 р.*
3. *М.А. Павловський. Законодавче забезпечення інноваційного процесу конкурентоздатності.. Тезиси докладов на Международной научно-практической конференции "Рынок технологий: проблемы и пути решения" 3 — 4 декабря 2002 года. Украина. Киев.*
О. Д. Сосновський. Правові аспекти трансферу технологій в Україні. // Тезиси докладов на Международной научно-практической конференции "Рынок технологий: проблемы и пути решения" 3 — 4 декабря 2002 года. Украина. Киев.
4. *Г. Андрощук. План дійствий по инновациям в Европе. // Бизнес Информ, 1999, № 19 — 20, С. 28 — 32.*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ; ВЕНЧУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Володимир Нежиборець,
*провідний науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності, кандидат економічних наук*

Ключовою складовою інноваційної політики є ставлення до створення і використання об'єктів інтелектуальної власності, які є основою сучасних наукоємних технологій.

На сьогодні інтелектуальна власність — один з найважливіших ресурсів, який зумовлює зростання багатства країни, нерозривно пов'язаний з підвищенням у майнових комплексах провідних національних фірм частки нематеріальних активів, що базуються на цій власності.

При практичному здійсненні інноваційної політики виникає безліч правових проблем, які потребують оперативного розв'язання.

Найбільш складними і актуальними є питання формування ринкових відносин щодо комерціалізації інтелектуальної власності, тому що від ступеня їх успішного вирішення залежить кінцевий позитивний результат.

У роботі [1] зазначено: "Один з пріоритетних напрямів інституційної політики полягає в утвердженні протягом 2002 - 2003 рр. сучасних правових та організаційних механізмів захисту прав на інтелектуальну власність. Необхідно сприяти її комерціалізації..."

У зв'язку з викладеним, значний практичний інтерес має аналіз організаційно-правових проблем комер-

ціалізації інтелектуальної власності при практичному здійсненні інноваційної діяльності, оскільки ефективно регулювання відносин власності є основним засобом формування ринкових відносин і, в кінцевому підсумку, визначає її результативність.

Проблеми, пов'язані з комерційним використанням об'єктів інтелектуальної власності, можна розділити на такі основні групи:

- забезпечення охорони об'єктів;
- правовий захист;
- оцінка майнових прав на використання об'єктів інтелектуальної власності;
- комерційне використання інтелектуальної власності як майна (нематеріальних активів).

Світова практика переконливо доводить, що на даний період найбільш ефективним способом просування результатів науково-дослідних робіт у практику є взаємовигідна комерційна взаємодія всіх учасників перетворення наукового результату на ринковий продукт. Такий спосіб дістав назву — комерціалізація результатів наукових досліджень і розробок. У ньому всі учасники інноваційного процесу, учені і розроблювачі, виробники та інвестори економічно зацікавлені, тобто мають високу мотивацію у найшвид-

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА

шому досягненні комерційного успіху від використання інновацій.

За умов реформування економіки України перехід на інноваційну модель розвитку означає, насамперед, пошук нових джерел фінансування для активізації цієї діяльності.

Світовий досвід застосування інноваційної моделі розвитку економіки свідчить, що її невід'ємним елементом є венчурне (ризиковане) підприємництво, яке виконує функцію прискорювача цього процесу.

Якщо інноваційна діяльність — це сукупність дій зі створення інновацій, то венчурна — діяльність по комерційній реалізації інновацій, що здійснюється венчурними компаніями і фондами. Доступ індустрії до фінансів є визначальним моментом в інноваційному процесі при перетворенні результатів досліджень і розробок на комерційний продукт.

Здатність компанії залучити фінансування є критичною складовою процесу комерціалізації результатів науково-конструкторської діяльності.

Специфіка ризикового підприємництва полягає насамперед у тім, що кошти надаються на безповоротних та безвідсоткових засадах, навіть не потрібно й узвичаєного при кредитуванні забезпечення. Передані за договором у розпорядження венчурної фірми ресурси не підлягають вилученню впродовж усього терміну його дії. Власне кажучи, фінансова установа стає співвласником фірми-новатора, а надані кошти — внеском до статутного фонду підприємства.

Індустрія венчурного капіталу добре розвинена в Сполучених Штатах Америки [2], де вона зорієнтована на нові технології і залучає різні типи інвесторів: пенсійні фонди, страхові компанії, а також приватних осіб.

Європейська індустрія венчурного капіталу, яка сформувалася пізніше, зорієнтована на основні сектори ринку, і в ній домінують банки. Японські фірми венчурного капіталу здебільшого є дочірніми фірмами фінансових інститутів, які інвестують кошти в надійні фірми і в основному надають кредити.

Метою венчурного капіталу є одержання високого доходу від інвестицій. Збільшення капіталу в 10 разів за 5 - 7 років — норма очікуваного результату європейського чи американського венчурного фонду. У Росії такі результати можливі і за рік-два. Приклад вдалого венчурного фінансування — придбання акцій ВАТ "Вымпелком" першого випуску. Прибутковість — близько 1000 % річних [2].

Прийнято вважати, що термін окупності інвестицій становить 3 -7 років, залежно від проекту. За підсумками цього періоду передбачається збільшення вартості (ринкової капіталізації) компанії в кілька разів супроти її первісної вартості, що забезпечує адекватне повернення інвестору коштів за вкладеними ним інвестиціями у вигляді інвестиційного доходу (дивіденди, відсотки).

Чимало венчурних інвесторів більше зацікавлені в одержанні прибутку за рахунок різниці між вартістю придбання і курсовою вартістю цінних паперів на ринку, ніж у розподілі прибутку у вигляді дивідендів чи відсотків, що дає їм можливість акумулювати частину прибутку, а частину виручених коштів реінвестувати в інший бізнес [3].

Варто також взяти до уваги термін, дуже тісно пов'язаний з поняттям "венчурний капітал". Мова йде про private equity — акціонерний капітал приватних компаній. Інвестиції в private equity — вкладення

коштів в акції деяких компаній (незалежно від їхнього розміру і віку існування), які не котируються на біржі, для штучного підвищення їхньої ціни і подальшого викупу цих акцій своїми менеджерами (management buy-out).

Відповідно до досліджень Venture Economics [4], за останні 10 років щорічна прибутковість private equity фондів становила 16,5%. За більш короткий період статистика не така оптимістична — торік європейські венчурні фонди (і private equity) втратили, у середньому, 2,3% своїх вкладень. Більшість таких фондів має середній цикл життя як мінімум 8 років: 4 роки для інвестицій капіталу і ще 4 — для так званих варіантів "виходу" шляхом вільного розміщення акцій компаній на біржі або продажу бізнесу професіональному покупцю.

Беручи до уваги зазначений цикл і припускаючи, що західний ринок IPO і M&A — "первинних публічних розміщень" і "злиття і поглинання" — переборов нинішнє уповільнення світової економіки, чимало аналітиків вважає, що саме тепер настав час для інвестування в акціонерний капітал приватних компаній [4].

Аналітики попереджають, що інвестиції у венчурний капітал мають надходити тільки як доповнення до добре збалансованого інвестиційного портфеля. В ідеалі така інвестиція не повинна становити більше ніж 5% портфеля, хоча під час економічного буму в США, наприкінці 90-х років, деякі інвестори вкладали у венчурний капітал понад 50% портфеля. У таких великих венчурних фондах, як, наприклад, Doughty Hanson, первісні внески коливаються від \$500 тис. і до \$10 млн. Можна інвестувати кошти як безпосередньо, так і з внеском близько \$50 тис.

За кілька років інвестиція легко може збільшитися в 3 - 4 рази, але так само легко може і цілком бути втраченою.

Багато компаній, які мають успіх на ринку, залучили первісний капітал саме у формі венчурного вкладу (Microsoft, Sun, Cisco тощо). Другий бік сторони медалі — випадок з французькою компанією Carboulevard.com, яка через вісім місяців після того, як збрала \$2,2 млн. венчурного капіталу, збанкрутувала. Висновок однозначний — венчурні інвестиції являють собою інструмент, що сполучає високий ступінь ризику з потенційною прибутковістю. Одна з аксіом, якою керуються венчурні капіталісти, говорить: "з десяти венчурних підприємств виправдовують сподівання лише три, але одне з них окупить витрати всіх інших, співвідношення отриманих і вкладених коштів у якому становитиме 10:1 і більше" [4].

Участь у створенні венчурних фондів характерна для усіх великих комерційних і інвестиційних банків США. Наприклад, Морган Стенлі бере участь у формуванні венчурних фондів спеціалізованих фірм ризикового капіталу Хамбрехт енд Квіст, Клайнер, Перкінс, допомагає їм у здійсненні операцій з дрібними впроваджувальними фірмами, налагоджує первинний продаж їхніх акцій. Водночас Морган Стенлі створив і свій венчурний фонд — Морган Стенлі венчурс [5].

Венчурні фонди в Росії почали створюватися 1994 р. з ініціативи Європейського Банку Реконструкції і Розвитку; 1997 р. утворено Російську Асоціацію Венчурного Інвестування (РАВІ).

На сьогодні декларують свою присутність у Росії понад 40 венчурних фондів із сумарними активами

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА

не менше \$4,3 млрд. та представництва близько 30 керівних компаній венчурних фондів [6]. Це є безсумнівним підтвердженням ефективності венчурного бізнесу на ринках країн, що розвиваються.

На жаль, в Україні ще не створено власної венчурної системи. Наявні окремі венчурні фірми ще не можуть сформуванати ні солідного капіталу для реалізації декількох масштабних проектів, ні системи надійних зв'язків у регіонах. На тепер державна політика підтримки науки зводиться головним чином до фінансування значущих робіт, проте не передбачає розв'язання проблеми подальшої комерційної їх реалізації. Як наслідок суб'єктами венчурного бізнесу в Україні є винятково західні і російські інвестори.

Найбільший венчурний капіталіст України і Молдови Western NIS Enterprise Fund (WNISEF), американський фонд з капіталом \$150 млн, наданим урядом США, контролює найперспективніші кондитерські та будівельні українські підприємства.

Західні інвестори, котрі вкладають кошти в українські підприємства, налаштовані більш ніж оптимістично. Крім того, вони вважають, що вже через рік-два українські емітенти могли б позмагатися з російськими на відкритих ринках залучення капіталу. Усього з моменту одержання Україною незалежності в країну надійшло \$4,5 млрд іноземних інвестицій [7].

Створення сприятливих умов для розвитку інноваційних процесів — це клопіт, насамперед, органів державної влади. Без сильної державної підтримки у сфері інноваційної діяльності домогтися докорінного перелому в підвищенні конкурентоздатності вітчизняних виробництв не є можливим.

В індустріально розвинених країнах, які досягли разючих економічних результатів, саме сильна державна інноваційна політика забезпечує стійкий розвиток економіки. Податкова та митна системи, законодавче забезпечення сумлінної конкуренції, охорона і захист прав об'єктів інтелектуальної власності створюють у всіх учасників інноваційного процесу — вчених і розробників, виробників і інвесторів — високі мотивації до якнайшвидшого використання результатів наукових досліджень і розробок, тобто до впровадження інтелектуальної власності до господарського обігу.

У США, де фінансова потужність корпорацій і банків велика, пряма участь федерального уряду у ризиковому фінансуванні є незначною. Вирішальними стають непрямі методи впливу — через податкову систему, пільгові умови кредитування, за допомоги встановлення різних регулювальних правил.

Інший канал державного впливу на венчур полягає у надзвичайно активній політиці підтримки дрібного новаторського бізнесу, що створює сприятливе тло і суспільну атмосферу. Зокрема, закон про розвиток нововведень малого бізнесу 1982 р. зобов'язує урядові відомства, витрати яких на наукові дослідження становлять не менше \$100 мільйонів на рік, 1,25 % своїх дослідницьких бюджетів резервувати на надання субсидій та контрактів дрібним фірмам.

Водночас не відстає і державна політика заохочення науково-дослідних центрів регіонального типу, у тому числі і спеціальних інноваційних, які стимулюють розробку новітньої техніки малими фірмами. Такі центри створюються за сприяння різних відомств і є засобом аку-

мулювання капіталів різних учасників науково-виробничих процесів, а також зацікавлених сторін, корпорацій, вищих шкіл, неприбуткових інституцій тощо.

Шляхом централізації зусиль створюються необхідні передумови для венчурної діяльності: грошові фонди, матеріально-технічне й інформаційне забезпечення, організаційно-управлінські кадри тощо.

Аналіз законодавчого забезпечення венчурної індустрії в різних країнах дає можливість зробити такі висновки.

- У законодавчій системі жодної країни з розвиненими ринковими відносинами не існує окремого закону про венчурну діяльність. Цей спосіб фінансування здійснюється в рамках загальних юридичних норм і використовує чинні юридичні й організаційні форми і схеми, які регулюються, як правило, основними положеннями й актами про форми і правила корпоративної та інвестиційної діяльності.
- У країнах з перехідними економіками ухвалено спеціальні закони, які регламентують венчурну діяльність (наприклад, в Угорщині, Індії). Розроблення аналогічного закону ведеться в Китаї. Однак, як свідчить досвід Угорщини, з часу прийняття 1998 р. "Закону про венчурну діяльність" внаслідок вкрай ускладненої регламентації та надмірної обов'язковості Закону зареєстровано лише один єдиний невеликий венчурний фонд, заснований приватною особою.
- У більшості розвинених країн загальні законодавчі акти, які так чи інакше стосуються форм і способів венчурного фінансування, стимулюють цей вид діяль-

ності через надання різного роду податкових пільг, відстрочок і послаблень інвесторам та інвестованим компаніям, переважно зайнятим у сфері високих технологій. Основною метою при впровадженні заохочувального податкового режиму є перенесення податкового тягаря з компаній, що інвестуються, на інвесторів, але при цьому самі фонди й інвестори також не повинні бути об'єктами надмірного оподаткування в місцях створення венчурних інститутів, так само як і в місцях, де самі інвестори та інвестовані компанії є резидентами.

- Проблема стимулювання в оподаткуванні венчурних інститутів набуває особливої актуальності у зв'язку з тенденцією формування міжнародних і пан-європейських фондів, які інвестують кошти у галузеві та національні фонди. Державна участь у різноманітних схемах, які передбачають змішане бюджетно-приватне фінансування малих і середніх компаній, що розвиваються, законодавчо регламентується в усіх без винятку розвинених країнах. Державна участь при цьому виступає на рівних з приватними інвесторами, визнаючи для себе можливість ризику втрати інвестицій.

Необхідність напрацювання державного правового забезпечення для змішаного венчурного фінансування зумовлюється тим, що в усіх без винятку структурах такого типу управління здійснюється професіоналами — приватними особами і компаніями; державна присутність у таких структурах здійснюється через представника держави в радах директорів чи консультативних радах.

Необхідність вироблення законодавчих норм, що регулюють венчурну діяльність національних економік, визнається доцільною, якщо уряди зацікавлені участю венчурних фінансових інституцій в інтенсивному розвитку економічних суб'єктів на критичних, з точки зору державних пріоритетів, напрямках. Однак, венчурний капітал, відповідно до загальноприйнятої думки, тільки в тому разі зуміє виконати властиву йому функцію фінансового посередника, якщо власники фінансових ресурсів захочуть їх інвестувати. Цей намір має стимулюватися розробленням таких юридичних норм і правил, які б забезпечували належний ступінь компенсації за всі "незручності", пов'язані з цим видом фінансування: тривалий термін роботи венчурних інвестицій; непевності щодо перспектив виходу з проінвестованих компаній і одержання доходів; високий ризик втрати капіталу тощо [5].

Російське законодавство також не містить нормативних актів, що регулюють діяльність венчурних фондів і компаній [8]. Таке рішення було зафіксовано й опубліковано РАВІ 2001 р. у наступному формулюванні: "Нааявні і викладені ... проблеми в загальному корпоративному (цивільному), податковому і валютному законодавстві, які стоять на заваді розвитку венчурної індустрії в Росії, мають бути врахованими російською державою в рамках відповідних галузей права і вже чинних законодавчих актів. Роль держави полягає в створенні умов і стимулів для залучення капіталу (інвестицій) у малий та середній бізнес, використовуючи венчурний капітал як інструмент (спосіб) інвестицій" [9].

Президент України [1] зазначив, що: "Держава зобов'язана забезпе-

чити стабільні нормативно-правові умови для створення й функціонування малого підприємництва, утвердження ефективної системи його захисту та страхування, упорядкування механізмів оподаткування, обліку і звітності, інвестування й кредитного обслуговування, венчурного фінансування та лізингу...".

Висновки та рекомендації

1. Аналіз досвіду західних країн свідчить про те, що венчурний бізнес став самостійною частиною ринку, особливо вагомою з точки зору підтримки науково-технічного й економічного прогресу.
2. Виявлено дуже ризикований характер венчурного (позичкового) капіталу, неможливість покриття витрат інноваційного бізнесу за рахунок результатів своєї діяльності протягом певного періоду (часто кілька років), відсутність матеріального покриття можливих втрат.
3. Венчурний капітал виявився тим органічно необхідним елементом сукупного господарського механізму, який дає змогу реалізувати нововведення, продукти інтелектуальної діяльності на найкритичніших етапах їхнього освоєння і комерціалізації, введення до господарського обігу, тобто там, де інші механізми не спрацьовують.
4. У законодавчій системі жодної країни з розвиненими ринковими відносинами не існує окремого закону про венчурну діяльність.
5. В індустріально розвинених країнах законодавче забезпечення добросовісної конкуренції, охорона і захист прав об'єктів інтелектуальної власності, податко-

ва та митна системи створюють у всіх учасників інноваційного процесу високі мотивації для прискореного використання результатів наукових досліджень і розробок, тобто для введення інтелектуальної власності до господарського обігу.

На підставі виявлених тенденцій розвитку венчурного бізнесу в світовій економіці, на нашу думку, необхідно розробити:

- юридичні норми і правила, які б забезпечували належний ступінь компенсації за всі "незручності", пов'язані з венчурним фінансуванням: тривалий термін роботи венчурних інвестицій; непевності щодо перспектив виходу інвестора з проінвестованих компаній і одержання доходів; високий ризик втрати капіталу

тощо;

- систему державного правового забезпечення змішаного бюджетно-приватного фінансування малих і середніх компаній;
- концепцію розвитку національної венчурної індустрії (державної системи стимулювання венчурних інвестицій), метою якої було б створення за участі держави елементів цієї індустрії в Україні і формування сприятливого середовища для її розвитку. ♦

Література:

1. Послання Президента України до Верховної Ради України "Європейський вибір: концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки". // www.uaembingeorgia.gov.ua/press.htm
2. Венчурное финансирование — выгодный и стабильный бизнес. // www.venture-nvf.ru/statia0.htm
3. А.Юдин, А.Амирсаидов. Куда летят "бизнес-ангелы". "Бизнес-вестник Востока", № 3 (521) от 17 января 2002 года.
4. П. Илиев. Венчурный капитал: игра по-крупному. // www.akzia.ru/adv2/akzia1.files/frame.htm /Акция/
5. Илья Франк, Венчурный бизнес: заморский опыт. // www.rvca.ru/rvf/public/p_vc_5_2002.html
6. С. Алипов, В. Самохин. Зарубежный венчурный капитал в России. // www.business.rin.ru/cgi-bin/search.pl?action=view&num=341570&razdel=40&w=0#
7. Н. Яресько. В Украине мы конкурируем с российским венчурным капиталом. "Известия". 17.06.02. // www.rvca.ru/rvf/public/p_vc_12_08_2002_4.html
8. П.Гулькин. Введение в венчурный бизнес в России. // www.nw-innovations.ru/analitika/list.shtml
9. Белая книга. Венчурное инвестирование в России. — РАВИ. — 2001.

НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ У БІЗНЕСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Олександр Яновський,
маркетолог, керівник інформаційно-аналітичної служби
ВАТ "НІІСЛ"

Об'єкти нематеріальних активів мають бути ліквідним товаром, реалізація якого забезпечує значні надходження в економіку країни та істотний дохід їхнім власникам.

Інтелектуальна власність — підгрунтя нематеріальних активів підприємства, результативна похідна використання творчих можливостей та інтелектуального потенціалу людини (групи людей, колективу підприємства). Інтелектуальний потенціал — невичерпне джерело формування творчих новацій, потужний чинник розвитку і вдосконалення бізнес-діяльності, ефективний засіб завоювання ринку товарів і послуг, а також лідерства в конкурентному середовищі. Підвищення віддачі інтелектуального потенціалу людини на 10% збільшує вартість створюваного нею прибутку в 11 разів. Але при цьому слід враховувати, що активізація інтелектуального потенціалу особистості до рівня 35 - 65% абсолютних можливостей потребує активного стимулювання, а понад 65% — граничної мобілізації функціональних резервів організму людини. Корпоративний інтелектуальний потенціал вкрай чутливий до системи людських взаємин на підприємстві і яскраво проступає там, де керівники здійснюють ефективний кадровий менеджмент.

Нематеріальні активи (надалі **НА**) — це об'єкт права, який забезпечує їхнім власникам дохід та інший зиск. До них належать об'єкти права інтелектуальної власності (на винаходи, корисні моделі, знаки для товарів і послуг, фірмові найменування, комерційні ідеї, сорти рослин, програми ЕОМ, бази даних, результати досліджень); об'єкти права користування природними ресурсами та економічними й організаційними вигодами (становищем лідера на ринку, інжиніринговими новаціями, брендами та іншими привілеями).

Характерними **відмітними ознаками НА** є: відсутність фізичної структури; можливість мати дохід від їх комерціалізації. Інакше кажучи, **НА** — це спеціалізовані об'єкти бізнесу, які беруть участь у товарообігу, є товаром і мають цінове втілення (наприклад, у конкретну грошову суму). Однак механізм **НА** є складним, і чимало власників **НА** визначають їхню вартість "на око", не замислюючись над подальшими ускладненнями щодо їх комерціалізації.

НА зачисляються до вартості підприємства. Часто-густо їхня вартість набагато перевищує вартість основних фондів (скажімо, вартість товарного знака фірми може оцінюватися мільйонами доларів: "Coca-

Cola” — 70,45; “Microsoft-Windows” — 65,17; IBM — 51,77; Nokia — 29,11; Ford — 17,07; Marlboro — 22,18 тощо). Звісно, цих грошей “помацати” неможливо, але прибуток від їх використання в бізнесі — неабиякий.

НА можуть бути відчужуваними, тобто відділюваними від підприємства (приміром, втілені ідеї, винаходи, бренди) і невідчужуваними, невідділюваними (унікальний досвід, знання, творчий потенціал тощо). На “профільних” елементах НА необхідно зупинитися докладніше. Отже:

Фірмове найменування (ФН) — фактор індивідуалізації (персоніфікації, пізнаваності) товарів і послуг. Побутує вислів: “Як судно назвеш, так і попливеш”, який стосується і бізнесу. “Розкручений” фірмовий слоган (девіз) — впливовий психологічний чинник, що приваблює клієнтів. ФН — індивідуальна риса юридичної особи, частина її ділової репутації. Правом на ФН користуються фірми, які безпосередньо здійснюють господарчу діяльність. Некомерційні організації ФН не користуються. Їхня індивідуалізація в господарському обігу забезпечується присвоєнням офіційної назви (наприклад, державна податкова інспекція, пожежна команда тощо). Не одержують права на ФН і індивідуальні підприємства без юридичної особи. ФН мають бути ексклюзивними, тобто новими і відрізнятися від уже використовуваних іншими юридичними особами.

Суб’єкт права на ФН володіє своєю монополією на реалізацію можливостей, що їх йому надає це право, і ніхто інший не може (не повинен) виконувати будь-які дії, які є прерогативою власника права на ФН. Це карається у судовому порядку. Порушники зобов’язані цілком і повністю відшкодувати збитки, зав-

дані власнику ФН. Власник ФН у господарському обігу мусить виступати під власним ФН. Право на ФН є безстроковим. Початком фактичного використання ФН вважається дата його присвоєння. Право на ФН може призупинятися лише в тому разі, якщо:

1. власник сам відмовляється від використання ФН;
2. фірма передається (продається) іншому власнику (у такому разі передача права на ФН не передбачається);
3. відбувається реорганізація юридичної особи;
4. ухвалено відповідне рішення суду.

Імідж підприємства — один з головних чинників успіху на ринку, що забезпечує усталення позитивної думки про фірму у потенційних клієнтів і громадськості. Створення позитивного іміджу здійснюється за допомоги рекламної кампанії і підтримується засобами публік-релейшнз та гудвілу. Імідж відіграє неабияку роль у визначенні позиції фірми на ринку. “Можновладний” імідж призводить до зниження чутливості щодо ціни на продукцію фірми, позитивно впливає на доступ до різноманітних ресурсів: фінансових, інформаційних, людських; збільшує конкурентоспроможність; забезпечує зростання продажів.

Бренд — поєднання символів і асоціацій, покликане формувати позитивний образ продукції фірми серед учасників ринку. Бренд — це своєрідна “особиста печатка” товаровиробника, “контракт” між продуцентом і споживачем, складова торговельної марки. Бренд зорієнтовано на людину, її відчуття і помисли для створення в її свідомості потрібного образу товару виробника.

Брендінг — одна з форм реагування продуцентів на появу на рин-

ку безлічі практично однакових товарів. За цих умов переваги конкретного товару переходять до сфери емоцій. Здатність “олюднювати” товари через бренд дає змогу застосувати той самий інструментарій впливу на індивідуальність потенційного покупця, що здавна побутує в релігії, політиці, шоу-бізнесі та спорті.

Торгова марка — товарний знак фірми, (а також елемент НА), який служить для вирізнення товару серед численних аналогів, присутніх водночас на одному ринку. Торгова марка, зареєстрована фірмою відповідно до чинного законодавства, стає її власністю і надає власнику ексклюзивне (виключне) право на її використання.

Торгова марка бере безпосередню участь у формуванні іміджу фірми, просуванні її товарів на ринки, гарантуванні довіри до фірми і якості її продукції, а також у маркетингових технологіях (скажімо, у брендингу, франчайзингу тощо). Вартість торгової марки може бути дуже високою, співмірною вартості фірмового найменування.

Розмежування між поняттями “бренд” і “торгова марка” дещо відносне. Головна різниця полягає в тому, що бренд має позиціонувати товар на ринку. Юридично “позиціонування” захисту не підлягає, бо такі його “збутові характеристики”, як, скажімо, вигоду для покупців, треба і варто періодично змінювати, позаяк чимало чого у навколишньому середовищі і житті покупців (користувачів) зазнає змін.

Слід зауважити, що особистість як антипод загалу стає об’єктом тенденції сучасного брендостворення, яке формує нові емоції і новітню культуру споживання, що підкреслює переваги фірмової продукції і нагадує користувачам про появу нової

можливості розв’язання їхніх проблем.

“Ноу-хау” (“знаю як”) на вільному ринку можуть бути запотребованими за наявності таких умов: по-перше, у разі, якщо вони мають практичну комерційну вартісність у виробництві, збуті, перед- і післязбутовому обслуговуванні, а також експлуатації, яких-небудь товарів; по-друге, якщо вони недоступні будь-кому без згоди власника; по-третє, якщо вони можуть бути переданими власником іншій особі і використаними лише в режимі конфіденційності. Оберігати секрети “ноу-хау” слід до безповоротного надходження грошей покупця на розрахунковий рахунок власника. До “ноу-хау” зазвичай належать технологічні та інші секрети, які не вдається розкрити, аналізуючи товари; професіональний досвід працівників; відомості про сутність винаходів (до їхньої першої офіційної публікації); техніко-економічні показники бізнес-процесів, особливості менеджменту та маркетингу, кадрової і цінової політики (до початку перемовин щодо продажу ліцензії і укладення опціонної угоди на використання “ноу-хау”).

Варто бодай побіжно згадати і про **цінні папери**. До них належать: акції, облігації, казначейські зобов’язання, заощаджувальні сертифікати, векселі, акредитиви, розрахункові чеки ощадного банку. Цінні папери — це теж нематеріальні активи.

Вельми важливо в діяльності підприємства грамотно і з максимальним зиском здійснювати **комерційне використання НА, долучаючи їх до товарообігу “за максимумом”**. Робиться це переважно у такий спосіб:

1. через участь у всіх взаємовідносинах торгового (комерційного) характеру;

2. через вкладення НА до статутного капіталу підприємства;
3. через одержання кредитів та інших ресурсів під заставу НА;
4. через випуск додаткового пакета акцій на величину узгодженої вартості НА;
5. через багаторазовий продаж невідчужуваних НА різним суб'єктам підприємництва;
6. через перевідступання прав на запатентовані об'єкти НА (продаж ліцензій за ліцензійним договором).

У зв'язку з комерціалізацією НА за пунктом "6" необхідно вказати на деякі особливості ліцензійного договору (ЛД). ЛД — важливий юридичний документ з продажу права, і лише грамотно укладений ЛД може забезпечити одержання очікуваного прибутку. **ЛД потрібний ліцензіару** у разі, якщо він з якихось причин не має змоги одержувати прибуток від використання об'єктів НА. Це буває, наприклад, через: віддаленість ринку від місця розташування підприємства; жорстку протекціоністську політику; відсутність необхідних ресурсів (матеріальних, людських, технічних тощо). **Ліцензіату ЛД потрібен** у разі, якщо він хоче оперативно, не втрачаючись на НДР та ДКР, вийти на вибраний ним ринок з новим товаром, конкурентоздатним за якістю і ціною. **ЛД потрібен обом учасникам обладнання**, якщо вони прагнуть спільно діставати прибуток від комерційного використання НА ліцензіара за місцем перебування ліцензіата.

Обом сторонам ЛД слід звернути увагу на вичерпність і чіткість взаємних гарантій, надаваних завжди, у більшості випадків або інколи. Дуже важливо домовитися заздалегідь щодо юрисдикції для розв'язання спорів, які не вдалося залагодити полюбовно.

У ЛД має бути обумовлено способи індивідуалізації виробів, виготовлених за ліцензією. Відсутність таких "позначок" на продукції заважатиме контролю за несанкціонованим її випуском третіми особами. Якщо переважна частина виплат за ЛД — **роялті**, то ліцензіар в жодному разі не повинен давати згоду на обчислювання їх у частках (відсотках) прибутку, оскільки його у цілому світі майстерно навчилися приховувати. Базою для розрахунків мають бути або виторг ліцензіата за кожний обумовлений сторонами звітний період, або тверда сума за кожну одиницю виробленої за ліцензією продукції. У ЛД чітко обумовлюється і обсяг прав, що передаються, — цілковите, виключне або невиключне право використання об'єкта ліцензії.

Бізнесовій діяльності притаманні динаміка і підвищені ризики. Вона потребує постійного управління і оперативної адаптації до змін навколишнього світу. Керівники підприємств мають повсякчас тримати в полі зору картину пооб'єктного використання ("так", "ні", "як") НА в господарчій діяльності за трьома векторами: рентабельність, ліквідність, обіговість. Необхідно домагатися позитивного співвідношення віддачі у вигляді прибутку від використання НА з видатками на їх створення чи придбання.

Сьогодні у сфері світового бізнесу виразно проглядається тенденція інтелектуалізації матеріального виробництва, яке ґрунтується на використанні інтелектуального продукту — основи нематеріальних активів. ♦

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ — КЛЮЧ ДО ЕКОНОМІЧНОГО УСПІХУ В БІЗНЕСІ

Саме під такою назвою 26-27 січня 2004 року в приміщенні Київського регіонального центру Академії правових наук України пройшов практичний семінар, організований Науково-дослідним інститутом інтелектуальної власності спільно з експертно-оцінювальною фірмою "Нотінгем Хауз".

Відкрив роботу семінару заступник директора інституту, кандидат економічних наук, Петро Крайнев. У своєму виступі він зазначив, що важливим для будь-якого суб'єкта господарювання за сучасних економічних відносин у суспільстві є не лише питання щодо виявлення інтелектуальної власності, а й щодо того, як вона створюється та як стає нематеріальним активом.

Окремо доповідач зупинився на численних колізіях у сфері інтелектуальної власності, які виникли з набранням чинності новим Цивільним кодексом.

Питанням економіки, обліку та оподаткування інтелектуальної власності було присвячено доповіді доктора економічних наук, професора Олександра Бутнік-Сіверського і молодшого наукового співробітника НДІ інтелектуальної власності Юлії Борко. Доповідачі змістовно розкрили теоретичні основи та практичні моменти постановки на бухгалтерський облік і використання нематеріальних активів, а також питання стосовно оподаткування діяльності підприємств при використанні об'єктів інтелектуальної власності. Зокрема, було зазначено, що інтелектуальний капітал це не лише

Петро Крайнев

оцінені нематеріальні активи, а й оцінений людський капітал, тобто ті, хто буде впроваджувати інтелектуальний продукт. Окрім того, на прохання присутніх, доповідачі детально зупинилися на кожному етапі економічної оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Правовому захисту окремих об'єктів інтелектуальної власності та порядку використання прав на них було присвячено доповіді кандидата філологічних наук Володимира Дроб'язка (об'єкти авторського права), патентних повірених Петра Трушка (знаки для товарів і послуг) і Петра

Учасники семінару

Боровика (знаки для товарів і послуг, винаходи, промислові зразки), наукового співробітника НДІ інтелектуальної власності Сергія Петренка (комп'ютерні програми).

Під час семінару відбулися жваві дискусії та обговорення доповідей.

*Матеріал підготувала Т. Супрун.
Фото надав С. Петренко.*

Штучний інтелект — міф чи реальність?

Завдяки письменникам-фантастам усі ми добре знаємо такий термін як "штучний розум" або "штучний інтелект". Для багатьох це просто цікава теорія, концепція, яка навряд чи зможе бути колись реалізованою. Але група вчених з американського Технічного університету штату Джорджія результатами своїх наукових розробок доводять протилежне.

Ними створено "робот-гібрид" — *Hybrot*, який є частково машиною, а частково пацюком. За словами керівника проекту, професора Стіва Поттера з лабораторії нейроінженерії, цей робот — по суті є першим пристроєм, яким керує не мікропроцесор, а мережа культивованих клітин мозку (нейронів), тобто нова форма штучного інтелекту. Функція комп'ютера у цьому дивовижному пристрої полягає лише в аналізі (в режимі реального часу) нервових сигналів клітин мозку пацюка та перетворенні їх у відповідні рухи робота. Механічна частина *Hybrot* — це невеличкий триколісний пристрій, який може рухатися зі швидкістю 1 м/сек.

Особливістю нейронних мереж є їх зростання та самоосвіта, тому розробники сподіваються, що результати їхніх досліджень допоможуть у створенні комп'ютерних систем, які функціонуватимуть на кшталт людського мозку.

Можливо, невдовзі ми станемо свідками створення штучним розумом інтелектуального продукту.

За матеріалами <http://www.vnunet.com>

Управління силою думки

Цікаву систему, автором якої є Жозе Мілан з швейцарського Інституту перцепційного штучного інтелекту, розробили вчені з Швейцарського федерального інституту технологій та співробітники Центру досліджень в галузі біометричної інженерії (Барселона). Ними створено "розумний" інвалідний візок, який управляється силою думки.

Пацієнт надягає на голову спеціальний шолом з електродами, завдяки яким він може передавати свої команди комп'ютеру, що керує рухом візка. За словами розробників, користуватися новинкою не важче, ніж звичайним інвалідним візком.

Розробка швейцарських та іспанських учених зацікавила одну з японських фірм, яка планує використовувати її у дитячих іграшках, наприклад, автомобілях з дистанційним управлінням.

За матеріалами Reuters та журналу New Scientist

Наукова рада журналу:

Святоцький О.Д. (голова наукової ради), Бутнік-Сіверський О.Б.,
Врублевський В.К., Кремень В.Г., Лавринович О.В., Литвин В.М., Патон Б.Є.,
Підопригора О.А., Побірченко І.Г., Притика Д.М., Редько В.В., Семчик В.І.,
Сташис В.В., Табачник Д.В., Тацій В.Я., Шемшученко Ю.С., Ющенко В.А.

Редакційна колегія журналу:

Крайнєв П.П. (головний редактор), Андрощук Г.О., Головченко Л.М.,
Грошевий Ю.М., Дорошенко О.Ф., Дроб'язко В.С., Закалюк А.П.,
Захарченко Т.Г., Індукаєв В.К., Копиленко О.Л., Крупко П.М., Крупчан О.Д.,
Кубів С.І., Мельниченко О.І., Москаленко В.С., Панов М.І., Пасенюк О.М.,
Підпалов Л.В., Пічкур О.В., Прахов Б.Г., Різун В.Ф., Сегай М.Я., Теплюк М.О.,
Худолій Б.М.

Петренко С.А. — відповідальний секретар

Засновник —

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності

Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія КВ № 5664 від 05.12.01

До уваги авторів та читачів

Редакція приймає рукописи статей як на електронних носіях, набраних у програмах MS Office, так і видрукowanими на папері.

Авторів просимо разом з матеріалами надсилати свою фотографію та інформацію щодо наукового ступеня, місця роботи, посади, поштової адреси і контактних телефонів.

Редакція залишає за собою право на редагування та скорочення рукописів. За достовірність інформації та статистичних даних, що містяться у рукописах, відповідальність несе автор.

Журнал приймає замовлення на розміщення реклами

Адреса редакції: 01014, м. Київ, вул. Тімірязівська, 66/3
Тел/факс: 294-99-82

www.ndiiv.org.ua
e-mail: icapital@i.com.ua

Комп'ютерна верстка — Т. Супрун
Коректор — А. Куниця

Здано до набору 09.01.04. Підписано до друку 12.02.04 Формат 70x108/16.
Папір офсетний. Офсетний друк.
Зам. 741

Надруковано з оригінал-макета у ПП "Чех", тел.: 531-19-77
01033, м. Київ, вул. Жилинська, 53
